

Meän raja

Raja identiteettinä ja inspiraationa - Tornion ja Haaparannan taiteilijoiden näkökulmia

Muoti ja tekstiilisuunnittelu

Pro gradu -tutkielma

Alisa Huhtalo

4.5.2026

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Meän raja – raja identiteettinä ja inspiraationa – Tornion ja Haaparannan taiteilijoiden näkökulmia

Tekijä: Alisa Huhtalo

Koulutusohjelma: Muoti ja tekstiilisuunnittelu

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: Liitteiden lukumäärä: 46, Liitteet 5

Vuosi: 2026

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Tornion ja Haaparannan taiteilijoiden näkökulmia valtakunnanrajasta inspiraatioon ja identiteettiin vaikuttavana tekijänä. Tutkielmani on laadullinen ja taidelähtöinen tutkimus, jossa empiirinen aineisto kerättiin yksilöhaastatteluilla. Tutkielmani teoria-aineisto koostuu Torniota ja Haaparantaa käsittelevästä kirjallisuudesta sekä inspiraatiota, taiteellista työskentelyä ja rajaidentiteettiä koskevista artikkeleista.

Tutkielmaani varten haastattelin kolmea taiteilijaa Tornio-Haaparanta-alueelta. Haastattelut litteroin, minkä jälkeen analysoin niitä teemoittelun avulla. Aineiston teemoittelussa esiin nousi viisi pääteemaa: Rajan kuvaukset, rajatarinat, rajaidentiteetti, raja inspiraationa ja koronapandemian vaikutukset rajaan. Jokainen haastateltavista kertoi kokevansa rajaidentiteettiä, mutta sen ilmenemismuodot vaihtelivat. Rajaa inspiraationlähteenä oli osa haastateltavista käyttänyt, osa kertoi rajan vaikuttaneen jopa työskentelytapoihin ja osa vastasi, että oli hyödyntänyt rajaa taiteellisessa työskentelyssä hyvin vähän. Rajan kuvauksien pohjalta suunnittelin ja toteutin tekstiilitaideteoksen. Tutkielma sisältää taiteellisen osan: Alisa Huhtalo: Meän raja – Valtakunnanraja Tornion ja Haaparannan taiteilijoiden inspiraationlähteenä Galleria Kopio 18.3.–3.4.2025. <https://ulapland.fi/maaliskuun-loppupuolen-nayttelyt-taiteiden-tiedekunnan-f-talon-gallerioissa-2/>

Avainsanat: valtakunnanraja, rajaidentiteetti, inspiraatio, Tornio, Haaparanta

1. JOHDANTO	4
1.1. Miks mie tehen tutkimusta tästä – Lähtökohdat.....	6
1.2. Miten oon rajannu ja miks – Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus	7
1.3. Miten tehin – Tutkimusmenetelmät.....	7
1.4. Mihin perustuu – Aineisto ja teoreettinen viitekehys.....	10
2. RAJAN HISTORIALLINEN JA PAIKALLINEN KONTEKSTI	12
2.1. Tornio-Haaparannan historiallisen kehityksen pääpiirteet	12
2.2. Paikan identiteetti rajakaupunkina.....	17
3. RAJA, IDENTITEETTI JA TAITEELLINEN INSPIRAATIO.....	20
3.1. Raja identiteetin muodostumisen näkökulmasta	20
3.2. Taiteellinen työskentely rajaympäristössä	22
4. TUTKIMUSTULOKSET JA TAITEELLINEN TEOS.....	25
4.1. Raja inspiraation, kokemuksellisuuden ja merkitysten lähteenä	25
4.2. Taiteellinen prosessi ja näyttelykokonaisuus	34
5. PÄÄTÄNTÖ	40
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	42
LIITTEET	47

1. Johdanto

Seuraava runo löytyy ”Kuule äänet väylänvarren” -teoksesta, johon on koottu tarinoita, kertomuksia ja runoja Tornionlaaksosta ja väylästä eli Tornionjoesta (Avoin kirjoittajaryhmä, 2020). Runo kuvaa mielestäni hienosti Tornionlaaksoa ja koen tärkeäksi sisällyttää sen johdantooni.

Varför jag bär min tornedalsdräkt

Jag bär den för

Soldränkta natten

För rätten

Att håva lax ur min egen älv.

För att mina framtida barn ska utbrista

Huijja

När de tappar grillkorven i elden.

För dopp i kopp, kahvijuusto

Och torrkött värt ett ljuvare namn.

För mitt fjäll, mitt hav

Och mina skogar.

För en historia full av ryska bomben

Tvängsförsvenskning

Otroligt starka kvinnor

Och lika starka män.

För stigar jag både snubblat och dansat på,

Som så många innan mig.

För min Tornedal.

Och för att det är

Den vackraste av folkdräkter

Linnea Kero. (Kero, 2020, s. 178.)

Oma identiteettini on aina ollut kytköksissä rajaan ja Tornionlaaksoon. Olen asunut Rovaniemellä, matkustanut ympäri Suomen maata ja käynyt monta kertaa ulkomailla. Mitä enemmän olen käynyt eri paikoissa, sitä selkeämpi on ollut tunne omasta paikasta. Ajatus tai kokeilu mistään muusta paikasta kotina on ollut vieras, jopa mahdoton. Viisi vuotta asuin Rovaniemeltä ja se tuntui vierailulta, kuin olisin aina vain turisti.

Ehdin asua 20 vuotta Torniossa ennen poismuuttoa Rovaniemelle. Rajan läheisyys ja sen ylittäminen on ollut koko elämäni ajan arkipäivää. Kolme sisaruksistani on käynyt peruskoulua Ruotsin puolella, olemme käyneet siellä yhdessä harrastuksissa ja lainanneet Haaparannan kirjastosta kirjoja, joita ei Torniota löytynyt. Haaparannalta löytyi karkkikauppa, paremmat mustikkapaikat ja hyvät kalastuspaikat. Ruotsin puolella oli hienoja hiekkarantoja, jonne lähdettiin koko perheen voimin kesäpäivää viettämään. Haaparannalla oli jopa suurempi valikoima gluteenittomia tuotteita, joita lapsuudessani Suomesta löytyi melko vähän. Rajan ylittäminen ei nuorempana tuntunut missään, toiseen maahan siirtymisessä noin vain ei ollut mitään eksoottista, vaan se tuntui normaalilta rutiinilta. Ajatuksiini ei mahtunut Tornio ilman Haaparantaa.

Kaikki muuttui keväänä 2020 koronaviruksen levitessä maailmalla. Helsingissä päätettiin, että Tornionlaakson maailman rauhallisista raja oli tartuntareitti, joka toisi koronan Suomeen. Rajalle vedettiin aidat Victorian torin läpi ja rajavartiosto vahti ylityspaikkoja. Raja-alueen asukkaat olivat raivoissaan ja niin olin minäkin. Aiemmin näkymätön raja lävähdi silmien eteen niin konkreettisenä kuin mahdollista. Pian

kuitenkin kävi ilmi, ettei Suomen kansalaisia voi estää lähtemästä tai palaamasta Suomeen. Mikään ei kuitenkaan ollut enää ennallaan, sillä silloin rajaa ei voinut enää olla huomioimatta.

Koronapandemia muokkasi syvään juurtuneita oletuksiani rajasta ja pohdin asiaa usein. Rajan tullessa todelliseksi päädyin käyttämään sitä inspiraationa taiteellisille tuotoksille. Pohdintani jatkuivat ja muuttivat muotoaan tutkielman aiheeksi. Halusin kirjoittaa gradun, jossa käsitellään rajaa, sen vaikutusta identiteettiin ja taiteelliseen inspiraatioon. Koin pelkästään oman suhteeni aiheeseen riittämättömäksi ja halusin muiden näkökulmia. Päätin haastatella taiteilijoita Tornioista ja Haaparannalta, jotta he saavat kertoa omat kokemuksensa ja ajatuksensa Tornionjokea halkovasta valtakunnanrajasta.

1.1. Miks mie tehen tutkimusta tästä – Lähtökohdat

Tornion ja Haaparannan alueesta löytyy useita tutkimuksia eri aloilta, kuten oikeustieteistä (Pekola, 2024), matkailuntutkimuksesta (Iisakka, 2012) ja geopolitiikasta (Harju, 2006). Rajaidentiteetistäkin löytyy lähteitä (Prokkola, 2010), mutta en löytänyt yhtään aluetta käsittelevää taidelähtöistä tutkimusta, joten koin tarpeelliseksi täyttää tämän aukon.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten valtakunnanraja Torniossa ja Haaparannalla vaikuttaa identiteettiin ja taiteelliseen ilmaisuun?

Tämän pääkysymyksen lisäksi minulla on myös neljä alakysymystä:

1. Miten raja toimii inspiraationlähteenä Tornioista ja Haaparannalta kotoisin oleville taiteilijoille?
2. Millaisia rajakokemuksia taiteilijat kuvaavat, ja miten nämä kokemukset näkyvät heidän taiteessaan?

3. Miten koronapandemian aikainen rajan sulkeminen vaikutti rajalla kasvaneiden taiteilijoiden käsityksiin rajan merkityksestä?
4. Miten taiteilijat kokevat rajan vaikuttaneen heidän identiteettiinsä?

1.2. Miten oon rajannu ja miksi – Tutkimuksen tavoitteet ja raja

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia valtakunnanrajaa inspiraation lähteenä sekä torniolaisten että haaparantalaisten taiteilijoiden näkökulmasta. Haluan myös tutkia mahdollista rajaidentiteettiä. Koen itse identiteettini muodostuneen osittain raja-alueella asumisen ja elämisen myötä, ja haluan tutkia kokevatko haastatteleman taiteilijat myös rajaidentiteettiä. Miten rajaidentiteetti tuottaa inspiraatiota vai onko sen vaikutus olematon? Tutkimuksen pohjalta toteutan tekstiilitaideteoksen.

Tutkimukseni ensimmäinen raja on maantieteellinen. Tutkin taiteilijoita vain Torniossa ja Haaparannalla, sillä uskoin suuremman alueen olevan liian laaja. Myös kielimuuri rajoitti valintaani haastateltavista taiteilijoista.

1.3. Miten tein – Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on laadullinen taidelähtöinen tutkimus, jossa empiirinen aineisto kerätään yksilöhaastatteluissa. Tutkielmani kannalta keskeisiä laadullisen tutkimuksen piirteitä ovat mitä- ja miten-kysymyksien painottaminen, sitoutuminen lähelle menevään tarkasteluun ja kvalitatiivisen aineiston suosiminen. Mitä- ja miten -kysymyksien painottaminen tulee esille tutkimuskysymyksistäni. Tässä tutkielmassa lähelle meneminen tarkoittaa aineiston pieniinkin yksityiskohtiin huomion kiinnittämistä, jos ne ovat tutkimuksen kannalta olennaisia. Kvalitatiivisen aineiston suosiminen tulee esille aineiston keruumenetelmässä, eli haastatteluissa, ja sitä, ettei aineistoja muokata numeeriseen muotoon. (Juhila, 2021.) Tutkimukseni taidelähtöisyys ilmenee

tutkimuksen tuloksissa, jotka ovat osittain teoksen muodossa. Keräämäni empiirisen aineiston pohjalta toteutan tekstiilitaideteoksen, jonka pohjana toimivat haastateltavien rajaan liittyvät vastaukset.

Haastattelut toteutan yksilöhaastatteluina kasvotusten ja ne ovat muodoltaan puolistrukturoituja. Haluan niiden olevan rentoja tilanteita, jossa kysyn haastateltavalta etukäteen suunnittelemani kysymykset, mutta jätän tilaa myös keskustelun rönsyilylle ja mahdollisille jatkokysymyksille. Strukturoitu haastattelu olisi liian muodollinen sekä rajoittava ja strukturoimaton ei onnistuisi aiheeni puitteissa. (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, s. 11–12.) Tarkoitus on saada haastateltavien näkökulmia ja ajatuksia rajasta inspiraationlähteenä.

Haastatteluissani käytän myös virikehaastattelun menetelmiä. Virikehaastattelussa tilanne ei rajoitu vain haastattelijan kysymyksiin sekä haastateltavan vastauksiin, sillä mukana voi olla esimerkiksi esineitä tai valokuvia (Törrönen, 2017, viitattu teoksessa Hyvärinen ym., 2021). Osana aineistonkeruuta käytän viittätoista itseottamaani valokuvaa Tornio-Haaparanta-alueelta. Teetin kuvat fyysisiksi vedoksiksi kooltaan noin 11,4 cm x 17 cm, mikä puolestaan vahvistaa aiempaa suunnitelmaani, että haastattelut tulee pitää kasvotusten.

Aineisto litteroidaan ja analysoidaan teemoittelun avulla. Siitä nousseiden aiheiden ja teemojen pohjalta luon tekstiilitaideteoksen. Teemoittelun avulla erottelen haastatteluaineistoistani tutkimuksen kannalta nousseet olennaiset teemat sekä usein toistuneet tai painotetut aiheet. Teemoittelu on yleinen menetelmä haastatteluaineiston analysoimiseen. (Juhila, 2026.)

Haastattelujen rungon kokoon kysymysten avulla. Valitsen alkuun helppoja kysymyksiä, kuten kuinka kauan haastateltava on asunut raja-alueella tai minkälaista taidetta hän tekee. Haluan näiden toimivan tunnelmaa rentouttavana ja ikään kuin alkujännitystä purkavana. Sen jälkeen siirryn rajaa koskeviin kysymyksiin. Kysyn haastateltavilta

heidän muistojaan rajasta, rajasta inspiraationlähteenä sekä rajaidentiteetistä. Annan haastattelutilanteissa myös valokuvat haastateltaville selattaviksi ja kysyn, onko niissä joitain asioita, jotka tuovat heidän mieleensä rajan. Lopuksi kysyn vielä haastateltavilta, haluavatko he lisätä jotain aiheeseen liittyen. (Liite 1)

Haastateltavien valintaperusteet ovat: Haastateltavan tulee olla kotoisin tai asua Tornio-Haaparannan alueella ja hänen tulee olla kuvataiteilija. Otin haastateltaviin yhteyttä sähköpostitse, jotta keskustelut jäivät paremmin talteen ja minun on itse helpompi seurata sovittuja aikatauluja sekä asioiden etenemistä. Lähetin sähköpostiviestini mahdollisille haastateltaville 19.11.2024. Kerroin sähköposteissa kuka olen, mitä opiskelen, graduaiheeni, haastattelujen pitämisestä kasvotusten sekä kuinka käsittelen haastattelujen tiedot. Lähetin yhteensä yhdeksälle taiteilijalle sähköpostia haastatteluun liittyen. Heistä kolme vastasi myöntävästi, kaksi kieltäytyi erinäisten syiden vuoksi ja neljä ei koskaan vastannut. Alun perin tavoitteena oli pitää neljä haastattelua, mutta aikataulun kiristyessä tyydyin kolmeen. Valitsin haastateltavikseni Susanna Sivosen, joka on kotoisin Haaparannalta ja Torniossa kotoisin olevat Jaakko Heikkilän ja Jouko Alapartasen.

Ensimmäinen haastatteluni oli Oulussa Susanna Sivosen työhuoneella 27.11.2024. Äänitin haastattelun sekä puhelimellani että yliopistolta lainaamallani Zoom H2 -nauhurilla. Toinen haastatteluni oli Jaakko Heikkilän kanssa hänen kotonaan Torniossa 2.12.2024. Äänitin tämänkin haastattelun sekä puhelimellani että yliopiston nauhurilla. Viimeisenä haastattelin Jouko Alapartasta hänen työhuoneellaan Torniossa 17.12.2024.

Jokaiseen haastatteluun sisältyi haastattelusopimuksen allekirjoittaminen. Sopimus avasi haastattelun tarkoitusta, omaa taustaani ja tietojen käsittelyä. Tutkimukseen osallistuvat haastateltavat toimivat omilla nimillään taiteilijoina julkisesti ja tutkimuksen tarkoitus on myös esitellä heitä taiteilijoina ja oman alan edustajina tarkemmin. Tutkimus on tärkeä paikalliselle kulttuurintutkimukselle ja tavoittelin myös huomiota Tornio-Haaparanta -alueelle.

Päädyin litteroimaan haastattelut itse kuunnellen niitä hidastetusti ja kirjoittaen samalla. Microsoft Word ei tunnistanut murteita tai murre sanoja, jotka halusin ehdottomasti säilyttää. Haastattelujen litterointiin aikaa kului 5–6 tuntia haastattelusta riippuen. Susanna Sivosen haastattelun litteroinnin pituus oli 14 sivua, Jaakko Heikkilän haastattelun 15 sivua ja Jouko Alapartasen 23 sivua. Haastatteluaineistot analysoin neljännessä luvussa.

1.4. Mihin perustuu – Aineisto ja teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni teoreettinen osa koostuu Tornio–Haaparannan historiasta ja alueen valtakunnanrajasta kertovasta kirjallisuudesta, sekä identiteetin ja inspiraation tutkimuksista. Olen jakanut teoreettisen osan kahteen päälukuun, joissa molemmissa on kaksi tarkentavaa alalukua. Luvussa kaksi käsittelen rajan historiallista ja paikallista kontekstia. Alueen historia on olennainen tutkimuksen kontekstin luomiseksi, ja sitä käsitellään Tornion kaupungin synnystä eli 1600-luvulta nykypäivään. Historiallisen kontekstin tarkentamisessa keskityin Tornion ja Haaparannan kaupunkien syntyyn ja yhtymäkohtiin, sekä raja-alueen muutoksiin keskittyen erityisesti asukkaiden näkökulmaan.

Luvussa kolme keskityn identiteetin ja taiteellisen työskentelyn sekä inspiraation käsittelyyn. Identiteettiä käsitellessäni koin tarpeelliseksi käydä läpi alueellisen identiteetin käsitettä ennen kuin perehdyin rajaidentiteettiin. Käyn myös läpi Tornion ja Haaparannan kaupunkeja taiteen näkökulmasta ja pohdin taiteen merkityksiä ja inspiraatiota suhteessa rajaan.

Keskeinen aineisto koostuu Tornion ja Haaparannan historioista kertovasta kirjallisuudesta, sekä identiteettiä ja inspiraatiota käsittelevistä artikkeleista. Erityisesti Eeva-Kaisa Prokkolan artikkelit rajayhteistyöstä identiteettityönä (2010) ja alueellisesta

tietoisuudesta ja ylirajaisuudesta (2019) sekä Helena Ruotsalan artikkelit ylirajaisuudesta ja monipaikkaisuudesta (2011) ja koronan vaikutuksista Tornionlaaksoon (2021) ovat tärkeitä aiheen kannalta.

2. Rajan historiallinen ja paikallinen konteksti

2.1. Tornio-Haaparannan historiallisen kehityksen pääpiirteet

1600-luvulla Ruotsissa kyti voimakas kaupunkikulttuuri. Silloin perustettiin 31 uutta kaupunkia koko alueelle. Yksi niistä kaupungeista oli Tornio. Sen perustamisesta puhuttiin usein yhdessä muiden kaupunkien perustamisen kanssa. Kaupungin perustamista vastustivat muun muassa pirkkalaiset, jotka kävivät tiuhaan Ruotsin pohjanlahden lähistöllä maakauppaa. Torniota kaavailtiin alusta lähtien Pohjanlahden perukoille kauppapaikaksi. Alkuperäinen ehdotus kaupungin sijainnista oli Seittenkari – saari, noin 30 kilometriä länteen Tornion nykyisestä sijainnista. Seittenkarin koettiin sijaitsevan liian kaukana mantereesta, joten uudeksi paikaksi tuli Suensaari ja Tornio sai kaupunkioikeudet vuonna 1621. Perustamisensa jälkeen Tornio toimi tärkeänä kauppapaikkana pohjoisille alueille ja jäämerelle, mutta myös etelään Pohjanlahden vuoksi. (Mäntylä, 1971, s. 13–26.)

Suomi oli Ruotsin vallan alla vuoteen 1809 saakka, jolloin Venäjä valtasi alueen. 1700-luvulla Ruotsi ja Venäjä sotivat kolmeen eri otteeseen, mutta Venäjä ei valloittanut Ruotsin itäisiä läänejä vielä tuolloin. Suomen alue oli liian köyhää ja harvaanasuttua seutua ollakseen hyödyllinen. Sen sijaan suomalaisten usko Ruotsin kykyyn puolustaa aluetta mureni joka kerta vähän enemmän. (Paaskoski, 2010, s. 11–19.)

Suomen sota ei ollut vain pohjoisen yksittäinen tapahtuma, vaan sen syyt juurtuvat muusta Euroopan poliittisesta liikehdinnästä ja Napoleonin siirroista. Venäjän silloinen hallitsija Aleksanteri I liittoutui Napoleonin kanssa Tilsitin neuvotteluissa. Napoleon kohteli Venäjän hallitsijaa lähinnä pelinappulana, jotta voisi vahvistaa Ranskan suurvalta-asemaa. Venäjä joutui vetämään joukkojaan pois Napoleonin vaatimilta raja-alueilta, mutta vastineeksi sai tehtävän asettaa Ruotsi mannermaasaartoon, ettei se voisi hieroa kauppaa Iso-Britannian kanssa. Maiden välit olivat jo aiemmin tulehtuneet

useiden Ruotsin aloittamien sotien sekä kasvavan militarismin vuoksi, mutta vasta mannermaasaarron epäonnistuesssa, Venäjän armeija sai hyökkäyskäsken Ruotsiin. Helmikuussa 1808 Ruotsi alkoi valmistautua sotaan Venäjän kanssa keräten tarvikkeita ja sotilaita kokoon. Sota syttyi 21.2.1808 Venäjän hyökkäyksestä. Ruotsalaisten taktiikka perustui alussa puolustautumiseen ja perääntymiseen, sillä Venäjän joukot etenivät odotettua nopeammin. Kun Ruotsi hyökkäsi takaisin, se onnistui saamaan muutamia voittoja, mutta sota silti eteni Venäjän suunnitelmien mukaisesti. Suomen sota päättyi Haminan rauhaan 17.9.1809. Aluksi Venäjä olisi toivonut rajan sijaitsevan Kainuunjoessa, jolloin suomenkielinen väestö olisi ollut rajan itäpuolella. Ruotsi onnistui kuitenkin neuvottelemaan rajan siirron Tornionjokeen. (Paaskoski, 2010, s. 13–26; Hårdstedt, 2010, s. 29–33, 48–54.)

Rajan vetämisen jälkeen Tornion asema kauppapaikkana heikkeni huomattavasti. Rauhansopimuksessa määriteltiin jokivarren asukkaille vapaa oikeus, jonka mukaan he saivat valita mille puolelle jokea he halusivat asettua vuoteen 1815 asti. Tämän myötä suuri osa Tornion kauppiaista valitsi muuttaa Ruotsin puolelle. (Teerijoki, 2007, s. 28–29.) Suomen sota 1808–1809 merkitsi Suomelle alkua, omaa erityisasemaa. Suomalaiset saivat tilaa alkaa pohtia omaa kansallista identiteettiään. Tornionlaaksolle Suomen sodan päätös merkitsi perheiden ja sukujen kahtiajakoa. Aiemmin kulkuväylänä käytettyä jokea leimasi valtioiden raja.

Haaparannan kaupunki perustettiin 1842. Suomen sodan jälkeen virkamiehet Ruotsin puolella havahtuivat Tornion menetykseen ja halusivat luoda uuden kauppapaikan Perämeren rannikolle. Nikkalan kylän länsipuolelle haettiin kaupunkioikeuksia vuonna 1812, ne myönnettiin, ja sinne syntyi Carl-Johanin kaupunki. Toiveet kaupungin kehityksestä olivat suuret, mutta ne valitettavasti jäivät vain toiveiksi. Kaupungissa rajoitettiin porvarisoikeuksia, käsityöläisten ammatinharjoittamisoikeuksia sekä vapaita markkinoita. Vuoteen 1821 mennessä sinne oli muuttanut vain 23 ihmistä. Tilanteen korjaamiseksi päätettiin sallia vapaat markkinat Haaparannan kauppalassa, Tornionjoen suulla. Vähitellen Haaparannan kauppala onnistui syrjäyttämään Carl-Johanin

kaupungin. Se haki kaupunginoikeuksia ja sai ne, samalla peruutettiin Carl-Johanin kaupunginoikeudet. Haaparannan nimi on suomen kielestä lähtöisin ja se muutettiin ruotsin kielessä Haparanda-nimiseksi. (Hederyd, 2010, s. 159–167.)

Vaikka Tornion ja Haaparannan välistä jokea halkoi valtakunnanraja 1800-luvun alusta lähtien, ei kaupunkien yhteinen elämä päättynyt siihen. Ruotsin kuninkaalliset tekivät yhä vierailuja Tornion puolelle ja torniolaiset puolestaan juhlivat Haaparannalla Ruotsin kuninkaallisia tärkeinä merkkipäivinä. Kun 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa koko Suomi joutui venäläistämisen kohteeksi, ei Tornion kaupunki ollut poikkeus. Venäläistämistä vastustettiin myös naapurien tuella. Muun muassa Haaparannan ylioppilaskuoro lauloi Suomen laulun ja myös porilaisten marssin. 1901 Haaparannalla pidettiin torniolaislähtöisen taiteilijan Eetu Iston näyttely, jossa oli esillä myös ”Hyökkäys” -teos. Sensuurin takia Suomessa ei olisi näyttely’ voinut pitää, eikä lehtien arvostelutkaan maininneet suoraan nimeltä teosta. Tosin kiertoilmaukset olivat niin tunnistettavia, että harvalle jäi arvoitukseksi, mikä taulu näyttelystä löytyi. (Teerijoki, 2007, s. 46, 110–111.) Myös rajan länsipuolelle jääneet suomea puhuvat asukkaat saivat kokea 1800-luvun lopussa ruotsalaistamispolitiikkaa. Suomen kieli oli vähemmistökieli Ruotsissa ja sen koettiin erottavan rajan asukkaat omaksi heimokseen. Muun muassa kouluissa lapsia kiellettiin käyttämästä suomen kieltä, jotta se saataisiin kitkettyä pois. (Ruotsala, 2011, s. 200–201.)

Vuonna 1914 alkoi ensimmäinen maailmansota ja Suomeen julistettiin sotatila. Tornio ja Haaparanta saivat kokea oman osansa sotatilan vaikutuksista. Rajan ylikulkua tarkkailtiin aiempaa enemmän, passien tarkistuksessa terästyttiin ja Ruotsiin asetettiin maahantulokielto venäläisille, mutta myös suomalaisille. Pohjanlahdella kiellettiin merenkulku, minkä seurauksena länsiraja vilkastui. Ihmiset pyrkivät takaisin kotimaihinsa suuntaan ja toiseen. Tornio–Haaparannalle se merkitsi junalipputulaja, tuloja majoituksista ja eloa kaupunkeihin, mutta myös käyttökeltvottomiksi käyneitä teitä, köyhien pakolaisten avustamista ja elintarvikepulaa. (Teerijoki, 2007, s. 507–513.)

Salakuljetus rajalla ei ollut maailmansodan jälkeen uusi asia, mutta se kiihtyi entisestään. Raja-alueella tuli ilmi aiempaa enemmän salakuljetustapauksia, vaikka suurin osa niistä olikin yksityishenkilöiden erehdyksiä. Kahvia saatettiin vahingossa tuoda liikaa ja tullilla sitten ihmeteltiin asiaa yhdessä. Ruotsista suomalaiset hakivat lähinnä kahvia ja sokeria, sekä hedelmiä ja makeisia. Ruotsalaiset puolestaan hakivat rajan takaa vaatteita, savukkeita, väkijuomia ja kenkiä. Rajoituksia kierrettiin sitä mukaa kun niitä asetettiin. Rajakauppa oli aina ollut osa seudun menoja, eikä siitä haluttu hevillä luopua. (Teerijoki, 2010, 52–54.) Tornionjokilaaksossa salakuljetuksesta puhuttiin joppauksena. Termi tulee ruotsin kielen sanasta ‘jobba’, eli tehdä työtä. (Rihko, 2020, s. 3.)

Tornion ja Haaparannan yksi yhteistyön ilmentymä 1900-luvulla oli uitto. 1917 aloitettiin kaupunkien välinen yhteistyö tukkien kuljettamisessa jokea pitkin. Joen molemmin puolin osallistuttiin työhön ja joen ympäristö vilkastui. Yksi uiton perinteistä oli Miljoonahäät, joita juhlittiin miljoonannen tukin lajiteltua. Miljoonahäitä tuli katsomaan jopa kaksi tuhatta parhaimmillaan, ja usein siellä oli erilaista urheilu- tai näytelmäohjelmaa. Kaupunkien yhteinen uitto jatkui vuoteen 1970 asti. (Teerijoki, 2010, s. 57–59.)

Ensimmäisen maailmansodan aikaan Torniossa rakennettiin junarata Suomen Karunkiin saakka, sillä Ruotsin junaverkosto päättyi Ruotsin Karunkiin. Sodan jälkeen alettiin haaveilla suorasta junayhteydestä Tornion ja Haaparannan välillä. Toimeen tartuttiin ja ensimmäinen juna kulki uutta rataa jo maaliskuussa 1919. Torniolaiset olisivat halunneet junan kulkevan Suensaaren läpi, joka oli silloinen kaupungin keskusta, mutta paikalliset tottuivat nopeasti mantereen puolella sijaitsevaan asemaan ja Alatornion kirkonmäelle rakennettuun rautatiesiltaan. Tornion ja Haaparannan kautta kulkeva varsinainen junaliikenne kulki jo huhtikuussa ja ensimmäisen matkustajajunan kyytiin päästiin kesäkuussa. Ensimmäinen matkustajajuna oli paikallisten huviretki, joka lähti liikkeelle Haaparannalta, seisoi 40 minuuttia Tornion asemalla ja matkusti takaisin joen toiselle puolelle. (Teerijoki, 2010, s. 75–79.)

Toinen maailmansota alkoi 1939, mutta sotatoimet saapuivat Tornioon vasta 1944. Maailmansodan alkaessa säännöstely alkoi myös ja pian huomattiinkin pulaa elintarvikkeista ja polttopuista, musta pörssi ja salakuljetus kukoistivat. Jonkin verran pommeja putosi Haaparannalle ja Alatornioon vuonna 1942, mutta Tornio säästyivät niiltä. Jatkosodan aikaan alueella pyöri saksalaisia sotilaita, mutta enimmäkseen nämä olivat rauhallisia ja viettivät aikaa omissa oloissaan. Jatkosodan aikaan Suomessa oli voimassa tanssikielto, joten torniolaiset siirtyivät Haaparannalle tanssimaan. Tornio-Haaparannan kannalta sodan merkittävin tapahtuma oli Lapin sodan Tornion maihinnousu, joka toteutettiin syys- ja lokakuun vaihteessa 1944. Saksalaisten hallussa pitämät alueet vallattiin ja saksalaiset häädettiin alueelta viikon kuluessa tuhoisien taistelujen päätteeksi. Kansalaisten evakuointia ei ollut suunniteltu, mutta he lähtivät omatoimisesti evakkoon Haaparannalle. Tornion kaupungissa asuneet selvisivät sodasta melko rauhallisesti, mutta muualla Tornionjokivarressa sota aiheutti enemmän vahinkoa. Saksalaiset vetäytyivät jokivartta pohjoiseen ja alueiden asukkaat joutuivat evakkoon Ruotsiin. Poltetun maan taktiikka ei ollut kohdistunut Tornion kaupungin taloihin, mutta ylempänä jokivarressa, evakot joutuivat katselemaan Ruotsin puolelta, kuinka heidän kotinsa paloivat. Sodan jälkeen maastoon oli jäänyt aseita ja ammuksia, jotka aiheuttivat onnettomuuksia. Sota oli kuitenkin ohi ja viimeisetkin pataljoonat jättivät alueen 1948. (Teerijoki, 2010, s. 165, 174–179; Ruotsala, 2010, 206–207.)

Tornion ja Haaparannan rajanylinen yhteistyö on ollut aina olemassa, vaikka sen muoto vaihtuukin. 1800-luvulla kaupungit avustivat toisiaan tulipalojen sammuttamisessa, 1960-luvulla sovittiin Haaparannan uimahallin yhteiskäytöstä, perustettiin yhteinen jätevedenpuhdistamo ja 1970-luvulla yhteinen kaatopaikka. 1987 perustettiin Tornion ja Haaparannan rajayhteistyön kehittämiseen tähtäävä ryhmä Provincia Bothniensis, johon valittiin viisi jäsentä Tornioista ja viisi Haaparannalta. Jokivarren kaikkien kuntien yhteistyönä perustettiin myös 1987 Tornionlaakson neuvosto. Kun Suomi ja Ruotsi liittyivät molemmat Euroopan Unioniin, oli rajayhteistyö entistä helpompaa. EU-tukea haettiin muun muassa Rajalla – På Gränsen -kauppakeskushankkeeseen.

Kauppakeskuksen asemakaavaehdotus hyväksyttiin 2003, ja se avattiin 2008. Tornio-Haaparannan aluetta vilkastutti myös IKEA-huonekalutavaratalo, joka avattiin vuonna 2006. (Teerijoki, 2010, s. 391–394.)

Alueella oli ollut pitkään tapana lähettää lapset toiselle puolelle rajaa opiskelemaan paremman kielitaidon houkuttaessa. Kaupunkien yhteistyön yhtenä kruununa voikin pitää yhteistä peruskouluhanketta. Kielikoulu avattiin Haaparannalle vuonna 1989 ja sen tarkoitus oli edistää kaksikielisyyttä alueella. Koulu noudatti ruotsalaista peruskoulujärjestelmää, jossa huomioitiin Suomen ja Ruotsin koulujen tavoitteet ja oppisisällöt. (Teerijoki, 2010, s. 462.) Kielikoulun oppilaat saivat mahdollisuuden jatko-opintoihin molemmissa maissa. Nyt kielikoulu menossa kohti lakkautusta, suomenkielisten luokkien oppilaat saavat valita vaihtavatko koulua Suomen puolelle vai jatkavatko ruotsinkielisten luokkien oppilaina syksyllä 2026. (Nisula, 2025.)

2.2. Paikan identiteetti rajakaupunkina

Rajaseudun asukkaiden, regionauttien, arki on ylirajaista ja monipaikkaista. Samalla se on myös moniäänistä ja monivivahteista, ja tunnesiteillä on siinä tärkeä merkitys. (Ruotsala, 2011, s. 214.)

Torniosta ja Haaparannasta puhutaan usein kaksoiskaupunkina. Kaupunkeja yhdistää maantieteellisen sijainnin lisäksi pitkä yhteinen historia, yhteinen kulttuuri, kieli ja rajan ylittävät suhteet. Niiden keskinäiset vuorovaikutukset ja yhteistyöt ovat tiiviitä ja juontavat kauas menneisyyteen. Tornio-Haaparannan rajayhteistyö ei ole vaatinut poliittista johtoa, vaan se on toiminut myös hyvin omaehtoisesti. (Jakola, 2013, s. 65–66.)

Helena Ruotsala on Turun yliopiston dosentti, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitokselta. Ruotsala on tutkinut ja julkaissut useita artikkeleita

Tornionlaaksosta, joissa hän pureutuu erityisesti Tornio-Haaparannan asukkaiden ylirajaisuuteen ja identiteettiin. (Turun yliopisto.)

Torniossa ja Haaparannalla on sopeuduttu raja-alueen erikoisominaisuuksiin, sekä asukkaiden että yritysten taholla. Suomen ja Ruotsin valuutat otetaan vastaan molempien kaupunkien useimmissa yrityksissä. Tapahtumia alueella järjestetään yhteistyönä molemmin puolin rajaa. Tapahtumien tiedotteisiin lisätään yleensä kellonajan perään, onko kyseessä Suomen vai Ruotsin aika. Koska kulku rajan yli on niin helppoa ja arkipäiväistä, rajaa on vaikea edes huomata. (Ruotsala, 2011, s. 210–211.)

Kun Suomi voitti jääkiekon maailmanmestaruuden vuonna 2011, torniolaiset lähtivät perinteen mukaisesti torille juhlimaan. Tori ei kuitenkaan sijainnut omassa kaupungissa, vaan Haaparannalla Ruotsin puolella. Voiton myötä siniristiliput liehuivat ympäri Haaparantaa ja lännen puoleista Tornionjokivartta. Rajalla asuvien suomalaisten juhlimisen siirtyminen Ruotsiin ei ollut uusi ilmiö, sillä Suomen voittaessa ensimmäisen jääkiekon maailmanmestaruuden Ruotsia vastaan vuonna 1995, sama tapahtui. Rajan ylittäminen mahdollisti juhlinnan yhdistämisen leikkimieliseen ilkkumiseen naapureille. (Ruotsala, 2011. S. 196–197.)

Tornio-Haaparannan ylirajaisuus ilmenee sekä pieninä arkipäiväisinä asioina että suurempina kunnallisina ja valtakunnallisina päätöksinä. Ostoksilla käydään rajan molemmin puolin riippuen hinnoista, tarjonnasta ja valuuttojen kurssista. Ennen vanhaan on haettu Ruotsista voita ja sokeria, nykyään enemmän bensaa ja nuuskaa. Suomen puolelta taas löytyy enemmän naistenvaatekauppoja. Kaupunkien tarjonnan aukot paikkautuvat helposti naapurin varustuksilla. (Ruotsala, 2011, s. 210–211.)

Tornionlaaksolaiset saivat tuntevan muistutuksen rajan olemassaolosta

Koronapandemian levitessä maailmalla. Suomen rajat päätettiin sulkea 19.3.2020, Tornion ja Haaparannan yhteinen toriaukio halkaistiin aidoilla ja rajan sai ylittää vain valvotuilta paikoilta. Työ- ja koulumatkat yhä sallittiin, mutta vapaa-ajan vieto,

harrastukset, ostokset tai sukulaisten luona vierailut eivät olleet sallittuja syitä ylittää raja. Rajan sulkeminen herätti alueen asukkaissa vastalauseita ja voimakkaita tunteita. Aiemmin huomaamaton raja sai konkreettisen muodon. Aukkaat kritisoivat helsinkiläisiä ja tukholmalaisia päättäjiä siitä, että he eivät ymmärtäneet kuinka ylirajaista elämä tornionjokilaaksossa on. (Ruotsala, 2021, s. 151–155.) Huhti-toukokuun vaihteessa kävi ilmi, että rajasulku oli väärinymmärrys, jota ei korjannut suomen hallitus tai rajavartiolaitos, vaikka rajoitusta kritisoitiin kovaan ääneen. Sen jälkeen suomalaisten liikkuminen rajan yli oli vapaampaa, mutta ruotsalaiset eivät päässeet suomeen heti yhtä helposti. Lopulta rajan yli suomeen pääsivät myös ruotsalaiset, mutta ruotsi päätti puolestaan rajoittaa ylityksiä omalle puolelleen keväällä 2021. Ruotsiin pääsivät suomalaiset työ- tai koulumatkoilla, hoitaakseen sairaita sukulaisiaan tai tuoreen negatiivisen koronatestin voimin. (Ruotsala, 2021, s. 156–157.)

Tornio-Haaparannan asema raja-alueena tulee esille myös kaupunkien monissa yhteisissä projekteissa. Tornionlaakson museo esittelee alueen historiaa rajan molemmin puolin vuodesta 2014 lähtien ja kaupungit maksavat sen kuluja yhdessä. Rajalla – På Gränsen -kauppakeskuksen takana, molempien kaupunkien alueilla sijaitsee victoriantori, joka on nimetty ruotsin kruununprinsessan mukaan. torniolla ja Haaparannalla on yhteinen matkakeskus ruotsin puolella rajan ja suomen puolella on rajayhteistyötä symboloiva veistos, Kihlat. (Ruotsala, 2021, s. 148; Yle Perämeri, 2009.)

Rajalla on monenlaisia ilmentymiä, sekä pieniä että suuria. Joskus voi olla kysymys siitä, haetaanko karkkia Haaparannalta, kun toiste rajan ylittäminen onkin yhtäkkiä mahdotonta ja arki muuttuu täysin. Raja on vahvasti integroitunut tornion ja Haaparannan asukkaiden normaaliin elämään ja sen kulkuun.

3. Raja, identiteetti ja taiteellinen inspiraatio

3.1. Raja identiteetin muodostumisen näkökulmasta

Identiteetin käsite on peräisin jo 1500-luvun loppupuolesta, latinan kielestä. Sana *Identitās* tarkoittaa samana pysymistä. Identiteettiä alettiin tutkia vasta viime vuosisadan lopussa. Identiteetti on tutkimuksen kannalta hankala käsite sen moninaisuuden vuoksi. Sille ei ole olemassa vain yhtä määritelmää. Identiteettejä voidaan käsitellä erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi kulttuurinen identiteetti on jonkin ryhmän yhteisistä piirteistä muodostuva, kuten kielestä. Kansallinen identiteetti on yksi kulttuurisen identiteetin muoto. (Ropo, 2015, s. 26, 29.) Tässä tutkielmassa keskityn erityisesti rajaidentiteettiin.

Ihmiset kohtaavat rajan eri muotoja jokapäiväisessä elämässään. Rajat voivat olla myös näkymättömiä ja vaikeampia huomata. Ihmisten väliseen kanssakäymiseen liittyy paljon erilaisia rajoja: henkilökohtaisia ja yleisiä, sanottuja tai sanoittamattomia rajoja ja rajanvetoja ihmisryhmien tai maantieteellisten alueiden välille. Rajoilla on useita funktioita. Ne ovat esimerkiksi valtioiden hallinnan ja politiikan välineitä sekä haastavat ja rakentavat identiteettejä. Rajat ovat myös vallankäytön välineitä, joita haastetaan jopa kokonaisten kansakuntien voimalla. Rajat jakavat yhteisöjä erilleen toisistaan, mikä johtaa 'meidän' ja 'heidän' eriyttämiseen toisistaan. Tämä vahvistaa yhteisön sisäistä yhteenkuuluvuutta sulkemalla 'muut' ulkopuolelle. Rajat ovat monitasoisia, yksilöstä kansainvälisiin rajoihin, ja ne ovat kaikkialla ympärillä. (Paasi, 2002, s. 4-7.)

Kun rakennetaan ja vaalitaan kansallista identiteettiä, rajat ovat todella käteviä. Niiden sisälle pystyy asettamaan erilaisia rakennuspalikoita kansallista identiteettiä vahvistamaan: kuten uskonto ja koulutus, talous ja poliittiset instituutiot. Rajat toimivat raameina kansallisille identiteeteille ja kulttuureille, joka halutaan yleensä esittää yhtenäisinä ja yhdenmukaisina. Rajaseutujen asukkaat eivät mahdu tähän määritelmään

ja haastavat sitä olemassaolollaan. Kulttuurit ovat pohjimmiltaan monikerroksisia, ne sekoittuvat helposti ja ottavat vaikutteita muista kulttuureista. Myöskään identiteetti ei ole staattinen ylläpidettävä olemus, vaan muistuttaa enemmän prosessia, joka muovautuu muun muassa erilaisten ympäristöjen, liikkuvuuden ja muutosten kautta. (Paasi, 2002, s.16–19.)

Raja-alueiden asukkaiden katsotaan asuinpaikkansa puolesta olevan paremmin tietoisia rajaan liittyvistä ilmiöistä ja asioista erityisesti arjen käytäntöjen tasolla. Raja-alueella asuminen ja liikkuvuus rajan yli voivat muodostua erityisen merkittäväksi osaksi identiteettiä. (Prokkola, 2019, s. 82.)

Eeva-Kaisa Prokkola on tutkinut raja-alueita ja Tornionlaaksoa useaan kertaan erilaisista näkökulmista. Hän on tutkinut rajayhteistyötä identiteettityön näkökulmasta Ylitornion, Pellon ja Övertorneån alueilla. Artikkelissaan hän tutkii yksilöiden kokemuksia ja rajaidentiteetin rakentumista rajayhteistyön kautta. Tutkimuksen mukaan rajaidentiteetti määrittyy useiden erilaisten asioiden kautta, kuten kielen, ympäristön ja yhteenkuuluvuuden tunteen kautta. Yksilöiden kokemukset rajaidentiteetistä ovat keskenään erilaisia, eikä niitä voi pienen otannan vuoksi käyttää yleislaajuisina määritelmänä. Kuitenkin tutkimus tarjoaa tärkeitä esimerkkejä ja huomioita vähän tutkitusta rajaidentiteetistä ja sen olemassaolosta. (Prokkola, 2010, 22–24.)

Kansallinen identiteetti ja rajaidentiteetti eivät ole toisiaan poissulkevia käsitteitä. Identiteetti on useiden eri asioiden summa, johon vaikuttaa esimerkiksi kasvukokemukset, ympäristöt, elämänmuutokset, yhteisöt, koulutus ja sosioekonominen asema. Liikkuvuuden lisääntyessä on todennäköisempää, että ihmisten paikkakohtainen identiteetti ei rajoitu vain yhteen paikkaan, vaan muodostaa verkkoja eri alueiden ja kotien välille. Kansallinen identiteetti ja rajaidentiteetti voivat olla olemassa limittyen toisiinsa. (Ruotsala, 2011, s. 204.) Luvussa 2.2. kävin läpi suomalaisten voittojuhlintaa

Haaparannalla, jossa korostuu kansallinen identiteetti. Raja-alue mahdollistaa kansallisen juhlinnan muuttumisen monipaikkaiseksi ja ylirajaiseksi.

Tutkimusta suunnitellessani havahduin omaan vahvaan siteeseeni raja-aluetta kohtaan. Olen kuullut useasti puhuttavan paikkaidentiteetistä, mutta se ei vastannut täysin hakemaani termiä tutkimukseeni. Päätin käyttää tutkielmassani rajaidentiteetin käsitettä. Koin termin sopivaksi, siksi että se käsittää identiteetin kytköksen tiettyyn alueeseen, mutta huomioi erityisesti ylirajaisuuden. Ihmiset liikkuvat yli rajojen enemmän kuin koskaan aiemmin, esimerkiksi globalisoitumisen ja Euroopan Unionin myötä. Rajat ovat hälventyneet, mikä mahdollistaa uudenlaisten ja monimutkaisempien identiteettien synnyn. (Prokkola, 2010, s. 16.)

3.2. Taiteellinen työskentely rajaympäristössä

Tässä luvussa tarkastelen taiteellista työskentelyä ja inspiraatiota rajanäkökulmasta. Tornio ja Haaparanta eivät ole äänekkäitä taiteellisen työskentelyn ympäristöinä. Siitä huolimatta molemmissa kaupungeissa on mahdollisuuksia harjoittaa erilaisia taiteen aloja. Haaparannalla toimii ruotsinsuomalainen kansankorkeakoulu, jossa voi opiskella esimerkiksi kuvataidetta ja käsityötä. Torniossa Lapin ammattikorkeakoulussa tarjotaan myös kuvataiteilijan koulutusta. Torniossa toimii myös aineen taidemuseo vaihtuvine näyttelyineen.

Kun halutaan tarkastella rajaa suhteessa taiteelliseen työskentelyyn, täytyy perehtyä alueen julkisiin taideteoksiin. Tornio-Haaparannan yhteisellä Victoriantorilla sijaitsee taideteoksia keskellä rajaa. Suurin teos on Vilma Styrmanin suunnittelema Tulevaisuuden kaari, joka valmistui vuonna 2009 ja koostuu Suomen ja Ruotsin lippujen värisistä toisiaan kiertävistä kolmesta teräspalkista. Rajalla on myös kaksi Tornion kaupungin lahjaksi saamaa teosta. Rajaleikki on Ensio Seppäsen suunnittelema ja Norrbottenin kuntien vuonna 1971 Torniolle lahjoittama kaupungin täytettyä 350 vuotta.

Susanna Sivosen Läpi aikojen -veistos on Suomen satavuotisen itsenäisyyden kunniaksi vuonna 2018 Torniolle lahjoitettu teos. Läpi aikojen -veistos on aurinkokello, joka seisoo rajan molemmin puolin, toisessa jalassaan lapikas ja toisessa korkokenkä. (Tornion kaupunki.)

Kuva 1 – Tornion Victoriantori talvivalaistuksessa. Kuva Alisa Huhtalo.

Taide on kokemusperäistä, taiteilijan maailmaa kuvaavaa. Se välittää taiteilijan tietoa kokemuksistaan ulospäin maailmaan. Taiteen tieto ei ole yleispätevää eikä universaalia, vaan se muokkautuu muiden ihmisten kohtaamana. Katsoja ei saa taiteesta välttämättä taiteilijan kokemuksia vastaavaa tietoa vaan katsojan tieto muokkautuu omien kokemusten perusteella erilaiseksi. Katsojan kokemus ei ole oikea tai väärä, ne ovat vain yhtä erilaisia kuin ihmiset itse. Taiteen tarjoamaa tietoa on vaikea mitata, mutta se tarjoaa reflektointia ja ymmärrystä. Taiteen avulla voi jäsenellä kokemuksia maailmasta, sekä omia että muiden. (Aaltonen, 2006, s. 2-4, 6.)

Taide auttaa meitä jäsentämään maailmaa ja kokemaamme. Taideteos on ilmaus ja synteesi havainnoista, kokemuksista, mielikuvista ja vuorovaikutuksesta. (Aaltonen, 2006, s. 7.)

Inspiraatio toimii usein taiteen alkupisteenä. Inspiraatio tarkoittaa taiteellisessa työskentelyssä innoitusta (Tieteen termipankki). Inspiraatio on tärkeä lähtökohta omalle luovalle tekemiselleni. Koen oman inspiraationi tulevan arjen asioista, paikoista, kokemuksista ja yksityiskohdista ympärilläni. Inspiraation lähteen ei tarvitse olla fyysinen, koskettava asia, vaan se voi olla abstraktimpi, kuten raja. Inspiraatiota on myös kuvailtu suunnannäyttäjänä, joka synnyttää uusia ideoita ja auttaa ongelmakohtien ratkaisuun uusien näkökulmien kautta (Korolainen, 2022, viitattu teoksessa Läspä, 2025, s. 7).

Inspiraatio on käsitteenä hankala, sillä sen merkitykset ovat usein subjektiivisia ja moninaisia. Inspiraation määritelmät vaihtelevat teoksen alkuideasta taiteellisen prosessin kantavaan motivaatioon. (Rissanen, 2021, s. 9.) Tässä tutkimuksessa käytän inspiraation käsitettä taiteellisen työskentelyn ja teoksen lähtökohtana sekä innoittajana. Heidegger (1995) esittää teoksessaan taideteoksen alkuperä, että taiteilijaa voi erottaa taideteoksesta eikä toisin päin (s. 13). Teos on siis aina osa taiteilijaa, samoin kuin taiteilija teosta. Taiteilijan identiteetti ja sen eri ulottuvuudet voivat vaikuttaa teoksen luomiseen. Raja osana ihmisen identiteettiä voi toimia taiteellisenä lähtökohtana teokselle. Rajaa inspiraationlähteenä ei ole tutkittu paljoa. Rajasta inspiroitunutta taidetta löytyy kuitenkin Tornio-Haaparannan katukuvasta. Rajaympäristössä ja -identiteetissä minua kiehtoi erityisesti niiden vaikutukset taiteelliseen työskentelyyn ja inspiraatioon. Miten raja vaikuttaa inspiraatioon ja taiteelliseen työskentelyyn?

4. Tutkimustulokset ja taiteellinen teos

4.1. Raja inspiraation, kokemuksellisuuden ja merkitysten lähteenä

Haastatteluaineistoni analysoin teemoittelun avulla. Jaoin aineiston viiteen pääteemaan, jotka ovat: Rajan kuvaukset, rajatarinat, rajaidentiteetti, raja inspiraationa ja koronapandemian vaikutukset rajaan. Rajan kuvauksia käytin tekstiiliteoksen suunnitteluun ja käsittelen sitä seuraavassa luvussa.

Rajatarinoiden teeman alle koostin taiteilijoiden kertomia tarinoita ja muistoja rajasta. Susanna Sivonen muisteli rajaa aikaeron kautta. Hän kertoi, että lapsena matkustellessa oli hauskinda kertoa muille, kuinka kotona on kaksi eri aikaa. Sivonen muisteli, että oppi huomioimaan tunnin aikaeron jo lapsena, esimerkiksi pohtiessa ehtiikö pyöräillä Suomen puolelle Tiimarissa käymään ennen kuin se menee kiinni. Useat Sivosen muistoista ja tarinoista liittyivät lapsuuteen. Kun hän selaili valokuvia ja näki kaupunginlahden vierestä ikanon kauppakortteliin päin otetun kuvan, hän kertoi, että juuri sitä tietä oli lapsena pyöräillyt ja kävellyt Suomeen. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Silloin siis aikaa ennen Ikanoa ja Ikeaa ja kaikkea, ku siis sillon, ko mä oon ollu lapsi, nii täähän oli vaan semmonen niinku valtavan pitkä pyörätie. Ja varsinki sitten ko sitä käveli nii se tuntu, että se ei lopu koskaan. Mutta sen koko ajan tiedosti tavallaan sen rajan läheisyyden ja musta oli hauska seurata, että tullee ko sieltä niitä... Sano nyt... Mitä ne on? Piisamirottia.
(Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Susanna Sivosen tarinoissa tulee myös esille kansallinen identiteetti. Kun hän näki kuvan Haaparannan rantakadulta, mieleen muistui jokavuotinen vappukokko. Sivonen kertoi, että Ruotsissa on tapana sytyttää vappuna kokko, kun taas Suomessa on perinteinen

juhannuskokko. Hänen mukaansa vappukokkoa oli tärkeää mennä katsomaan joka vuosi ja korosti sen yhteisöllisyyden merkitystä. Eniten tunteita herätti Marielundin, Haaparannan keskustan pohjoispuolella sijaitsevan asuinalueen, koulun kuva. Hän muisteli peruskouluvuositään siellä ja kertoi, että on saanut pesäpallomailasta päähän liikuntatunnilla. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Kun analysoin Jaakko Heikkilän haastattelua, huomasin että hänen vastaustyyliinsä useisiin kysymyksiin oli tyyliään tarinallinen. Heikkilä kertoi ensimmäisenä lapsuusajan muistosta rajasta. Hän oli saanut viisivuotiaana äidiltään kirjan, jossa oli kuvia uskonnollisista akvarellimaalauksista. Yhdessä maalauksessa oli kuvattuna maisema, jonka etualalla oli vettä ja vastarannalla seiso Jeesus. Heikkilä kertoi lapsena huutaneensa äidilleen, että Jeesus seisoo Ruotsin puolella. Hän oli nuorena yhdistänyt maalauksessa olevan vesialueen Tornionjoeksi, eli rajajoeksi. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jaakko Heikkilä kertoi myös, että hän on kulkenut paljon pitkin Tornionjokivartta kuvaamassa ja “porisuttamassa” ihmisiä. Poriseminen tarkoittaa juttelemista tai keskustelemista. Kun Heikkilä oli Alatorniolla keskustelemassa erään valokuvattavan luona, he olivat katselleet yhdessä jokea Ruotsin puolelle. Joen yli Suomen puolta kohti ui poro, joka nousi vedestä päästyään rannalle ja lähti juoksemaan pois. Heikkilän kuvattava oli kertonut, että poro ui juuri samaa reittiä yli, mitä pitkin hän oli vuosia sitten jopannut, eli salakuljettanut. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jaakko Heikkilän tarinoissa ja vastauksissa on vahvasti läsnä Tornionjoki. Hän on asunut kauan joen rannalla sekä lapsena että aikuisiässä. Heikkilä kertoi olleensa Kukkolankoskella odottamassa lohta ystävänsä kanssa, kun Ruotsin Kukkolasta oli lähtenyt kaksi hirveä uimaan kosken yli. Silloin oli ollut kevättulvan aika, vesi korkealla ja koski raivokkaampi. Hän kuvaili, kuinka oli kauhuissaan seurannut ystävänsä kanssa hirvien uimista. Hirvet olivat kuitenkin päässeet rantaan ja ohittaneet Heikkilän aivan lähietäisyydeltä. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Ne valuit koskeen ja perhana siis me emmä oo koskaan voihneet ajatella, että... Ne päät keikku ja tulvakoski. Nii ne pikkuhiljaa valuvat Suomeen päin ja toinen tuli siihen meistä kymmenen metrin päähän ranthaan siihen.
(Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jaakko Heikkilä on tehnyt useita valokuvakirjoja. Yksi näistä kirjoista on Kukkolankoski, jota varten hän kiersi Tornion ja Haaparannan Kukkoloissa kuvaamassa ihmisiä ja heidän kotejaan. Heikkilä sanoi, että hän nosti aina pyörän veneen kyytiin, sousti yli ja jatkoi matkaa polkien. Heikkilä kertoi jutelleensa Ruotsin Kukkolassa ystävänsä kanssa, joka oli kertonut, että hänen ystävän isäänsä oli tullut Etelä-Ruotsista joku tapaamaan. Isä oli joutunut puhumaan riikinruotsia, minkä jälkeen hän oli sanonut, että kyljet tulevat kipeäksi, kun joutuu ruotsia puhumaan. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Tuli aivan semmonen oikein, oikein ummikkoruottalainen ja isä joutu puhhuun tunnin, tunnin ruottia, nii nii ko se oli, lähti se mies, lähti se vielä sieltä, oli mahoton ko tulit siut kipeäksi ko häätyy ruottia puhua. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Kuva 2 – Suomenpuoleinen Kukkolankoski kevätvalossa. Kuva Alisa Huhtalo.

Jouko Alapartanen kertoi asuneensa joitain vuosia lapsena Ylitorniolla, ennen muuttoa Tornioon. Kun kysyin, minkälaisia muistoja hänellä on rajasta, hän muisteli lapsuuden linja-automatkoja Ylitorniolle. Matka tuntui lapsena pitkältä ja hän seurasi mielellään, kuinka maisema alkoi muuttua pohjoisemmaksi Karungin jälkeen. Aikuisiällä Alapartanen oli päättänyt pyöräillä matkan, mennä rajan yli Ylitorniolla ja pyöräillä Ruotsin puolta takaisin. Hän kertoi, että se oli hieno tunne ja oli mukava katsella tuttuja maisemia pyörän selästä. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Rajamuistoihin liittyen Jouko Alapartanen kertoi myös, että oli asunut Ivalossa jonkin aikaa. Siellä hän oli törmännyt saamelaiskulttuuriin ja alkanut sen myötä miettiä omia juuriaan enemmän. Alapartanen oli alkanut pohtia enemmän Tornionjokivartta ja meänkieltä, ja kertoi kokeneensa kulttuuriin heräämisen. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Kun kysyin Susanna Sivoselta, onko hän tehnyt rajasta inspiroitunutta taidetta, hän kertoi Läpi Aikojen -teoksesta. Teoksen lähtökohtana oli toiminut ajatus Tornion ja

Haaparannan yhteisestä taideteoksesta. Sivonen oli pohtinut aikaeroa rajalla ja haaveili kohtaamispaikasta. Hän halusi teoksellaan herätellä ihmisiä elämään sitä aikaa, jossa juuri sillä hetkellä ovat. Hän vertasi tämän hetken aikaa tulevaisuuteen, kuinka se vie eteenpäin ja menneisyyteen, kuinka sitä pitää ymmärtää ilman, että jää sen vangiksi. Sivonen kertoi, että oli lapsena usein ihastellut kotipihassa olevaa aurinkokelloa ja halusi luoda sellaisen. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Se [aika] on hirveen kiehtova mun mielestä; koska se on niin psykologinen juttu, mutta myöskin koko ajan mejän kaikkein, kaikkien ihmisten arvokkain pääoma. Koska sitä on kaikilla saman verran. Täysin saman verran, ei, sitä ei voi ostaa ja sitä ei myöskään voi niinku... Siihen ei voi palata koskaan. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Kysyessäni Susanna Sivosen mielipidettä rajasta inspiraationlähteenä, hän pohti rajan näkymättömyyttä ja merkitystä alueelle. Sivonen kertoi kokevansa, että raja ja Tornionjoki luovat eksotiikan alueelle. Hän pohti, että rajalta löytyy useita tarinoita, jotka häntä kiehtovat. Hän painotti Tornion historiallista merkitystä, jota oli tutkinut tehdessään omaa pro gradu -tutkielmaansa ja alueen vesistöjä, Tornionjokea ja Perämerä. Sivonen kuvasi Tornionjokea “kahta kansaa jakavaksi, mutta myös yhdistäväksi.” Yhdistämisen esimerkkeinä hän käytti jäidenlähtöä ja tulvia, joita seurataan joka vuosi rajan molemmin puolin. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Haastattelun lopussa Susanna Sivonen palasi vielä rajaan inspiraationlähteenä. Hän kertoi, että on päivänselvää, että raja on inspiraationlähde. Sivonen sanoi, että reflektoi rajaa taiteellisissa tuotoksissaan, mutta myös jokapäiväisessä elämässä. Hänen mielestään rajaseutu tarjoaa erilaisia perspektiivejä taiteellisessa työskentelyssä ja koki esimerkiksi oman taiteellisen tyyliinsä muokkautuneen rajaseudun vaikutuksesta, mistä hän käytti esimerkkinä runsasta tyyliä ja värien käyttöä. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Jaakko Heikkilän mukaan kaikessa taiteessa, mitä hän on 90-luvun jälkeen tehnyt, on Tornionlaakson raja taustalla. Hän tarkentaa vastaustaan kertoen, että nimenomaan työskentelytapansa hän on oppinut rajaseudulta. Heikkilä kuvailee työskentelytapaansa kiireettömäksi ja jutusteleväksi, ja kertoo, että haluaa kuvata ihmisistä hyvää kunnioittavalla tavalla. Esimerkkinä Heikkilä kertoo, kuinka kävi Parkalompolossa kuvaamassa erästä naista. Hän kysyi kuvan ottamiseen luvan naisen kotona ja sai sen. Heikkilä kertoi asettelleensa kameraansa ja kuvaili valoa, ikä ikkunoista tuli. Kun hän oli ottanut pari kuvaa, nainen sanoi, että “mie synnyin mettässä ja minusta tuli ihminen.” Heikkilä sanoi melkein herkistyneensä ja kertoi, että se hetki on seurannut häntä ja työskentelyään. Hän jäi kuvattavan luokse juttelemaan vielä sen jälkeenkin. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jaakko Heikkilä kuvaili myös valtakunnanrajan lisäksi muitakin rajoja. Hän puhui fyysisistä ja mentaalisista rajoista, jotka syntyvät erilaisten asioiden, kuten koulutuksen seurauksena. Heikkilän mukaan kaikki rajojen ylitykset ovat hyvä asia. Hänen mukaansa ihminen voi päästä eteenpäin ylittämällä rajoja. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Kun kysyin Jouko Alapartaselta, onko hän tehnyt rajasta inspiroitunutta taidetta, hän vastasi tehneensä sitä tosi vähän. Vuonna 2021 hän oli tehnyt muutaman taulun näyttelyä varten, joissa oli hyödyntänyt Tornionjokivarren maalausperinteitä. Haastattelun aikana hän pohtii, että valtakunnanrajasta voisi tehdä enemmän ja ehkä pitäisikin tehdä enemmän taidetta. Alapartasen taiteessa raja on ollut läsnä enemmän yhteytenä tajunnan toiselle puolen ja yliluonnollisempana kuin konkreettinen valtakunnanraja. Alapartanen kertoi, että konkreettinen raja on hänen kohdallaan “vasta heräämässä.” Osasyys hän koki vaikenemisen ilmapiiriin, joka on myös vaikuttanut identiteettipohdintoihin. Alapartanen kertoi, että mikäli olisi kuullut enemmän alueen historiasta, raja olisi saattanut olla enemmän läsnä hänen taiteessaan. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Rajaidentiteetti on Susanna Sivosen mukaan hänen omalla kohdallaan hyvin vahva. Ouluun muuttamisen jälkeenkin, hän koki yhä olevansa Haaparantalainen ja Torniolainen. Sivonen kuvailee raja-alueen kotipaikkana antavan enemmän kuin muiden alueiden, kertoi rajan antavan runsaamman identiteetin. Sivonen on kaksikielinen, hän kertoi sukujuurtensa olevan Suomessa mutta koki myös olevansa ruotsalaisen yhteiskunnan kasvatti. Haastattelun lopussa Sivonen kertoi sanoneensa joskus, että taide on hänen kolmas äidinkiелensä, suomen ja ruotsin lisäksi. Hänen identiteettinsä muodostui sekä rajan että taiteen kautta. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Jaakko Heikkilä kertoi pohtineensa itsekkin rajaidentiteettiä. Rajaidentiteetti on hänellä vahvasti kytköksissä näköalaan ja rajan läheisyyteen. Heikkilä kertoi, että matkustaessaan esimerkiksi Keski-Suomessa tai Hämeessä, hän huomasi tilan puutteen, kun katsoi ympärilleen. Kun Heikkilä saa katsella rajaa, hänen näköalansa avartuu. Hän kokee sen mentaalisenä tunteena, päänsisäisenä kokemuksena rajaidentiteetistä. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Kun kysyin Jouko Alapartaselta, kokeeko hän tuntevansa rajaidentiteettiä itsessään, hän vastasi heti, että kyllä nykyään. Alapartanen kertoi kokevansa, että rajaidentiteetin pohdintaa on hankaloittanut vaiettu historia. Kun ei ole tietoa omista juuristaan, ei ole tarttumapintaa. Hän on ottanut asiakseen tehdä itse sukututkimusta ja on selvittänyt juurtensa olevan saksalaisruotsalaiset. Alapartasen mukaan hänen sukujensa yhteydet raja-alueeseen voidaan jäljittää 1600-luvulle saakka. Rovaniemellä asuessaan hän oli havahtunut siihen, ettei kokenut minkäänlaista yhteenkuuluvuutta kaupunkilaisten kanssa. Toiseksi esimerkiksi hän nostaa Kemin kaupungin, jonka kuvailee olevan eri valtio kuin Tornion kaupungin. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Se juurettomuuden tunne ja semmonen kuka mie oon ja itellä on kaikkea tämmöstä. Miks mää puhun ruottia ja suomea sekasin? [...] Mä ite en huomaa mitään muutosta mihinkään. Että ne tullee semmosina

muistumina ne meänkielen ja meän kulttuurin osat, ko ne on siellä olemassa.

(Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Jouko Alapartanen pohti identiteettiä myös kielen kautta. Hän kertoi välillä puhuvansa suomea ja ruotsia sekaisin. Meänkielen hän kertoi perineensä äidin suvun puolelta ja vaihto siihen tapahtuu automaattisesti, mikäli keskustelun toinen osapuoli puhuu meänkieltä. Alapartanen pohti meänkielen syntyä ja identiteetin asemaa Tornionjokivarren eri alueilla. Hänen mielestään ylempänä jokivarressa, missä meänkieli on vahvempi, on varmaan identiteetti myös selkeämpi, kun taas Torniossa on vaikea muodostaa sitä vaietun historian vuoksi. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Alun perin tarkoitukseni ei ollut käsitellä tutkielmassani koronapandemian vaikutuksia johdantoa enempää. Kun kävin läpi haastatteluistani, huomasin, että jokaisessa haastattelussa oli mainittu koronapandemia ja sen aikaiset rajasulut. Päätin lisätä vielä yhden alakysymyksen, jossa käsittelen koronan vaikutuksia haastateltavien vastauksissa. Susanna Sivonen pohti rajan näkymättömyyttä. Hän kertoi, että raja konkretisoitui korona-aikaan sulkemisen myötä. Hän ei itse asunut tuolloin rajan läheisyydessä, mutta huomasi rajan vieraillessaan alueella. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Myös Jaakko Heikkilälle koronapandemia toi rajan näkyväksi. Hän kuvaili silloista rajaa paljon raskaammaksi normaaliin rajaan verrattuna. Toinen Heikkilän tyttäristä asuu Ruotsissa, eikä hän päässyt tapaamaan Suomen puolella asuvia sukulaisiaan pandemian aikaan. Heikkilä kertoi myös omasta kapinastastaan rajasulkua vastaan. Hän oli hiihtänyt Ruotsin puolen Kukkolaan Tornionjoen poikki vain ylittääkseen rajan. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Hiihin huvikseni, että menen kyllä yli ja hiihin tuohon toiselle rannalle ja sitten menin koskelle, Kukkolaforsenille ja kuvasin sieltä. Otin valokuvia

Suomeen ja panin niitä facebookkiin. Että on ne, olen nyt ylittänyt. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jouko Alapartanen koki myös rajan konkretisoituvan koronapandemian myötä. Hän kertoi, ettei ollut edes tiennyt ennen pandemiaa, missä raja tarkalleen on. Hän kuvaili kokemusta pysäyttäväksi. Alapartanen kertoi myös ystävästään, joka oli käynyt dokumentoimassa rajasulkuja. Ystävä oli kuulemma käynyt myös laittamassa valoja Rajaleikki -patsaaseen pienen protestin muodossa. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Jokainen haastateltavistani kertoi kokevansa rajan vaikuttaneen heidän identiteettiinsä. Jouko Alapartasella ja Susanna Sivosella Suomen ja Ruotsin kielet nousivat esiin identiteettipohdinnoissa. Alapartanen pohti myös identiteettittömyyttä ja juurettomuutta, sekä meänkielen asemaa ja käyttöä haastattelussa paljon. Jaakko Heikkilällä rajaidentiteetti muodostui tarinoiden ja Tornionjoen kautta. Taiteelliseen työskentelyyn raja vaikutti haastateltavilla eri tavoin. Alapartanen kertoi olevansa vasta heräämässä rajaan inspiraationlähteenä eikä ollut käyttänyt sitä paljoa. Hän kertoi pohtivansa, että voisi hyödyntää rajaa tulevaisuudessa enemmän. Sen sijaan Heikkilä ja Sivonen kokivat rajan inspiraationlähteenä hyvin vahvasti ja raja oli myös muokannut heidän työskentelytapojaan. Sivonen kertoi tehneensä teoksen, jonka inspiraationlähde oli suoraan raja. Heikkilä koki rajan vaikuttaneen kaikkeen työskentelyynsä, minkä voi myös huomata, kun tarkastelee hänen tuotantoaan, sillä useat teokset käsittelevät Tornionlaaksoa ja Tornionjokea. Jokainen haastateltavista myös totesi koronapandemian tehneen aiemmin näkymättömän rajan näkyväksi.

4.2. Taiteellinen prosessi ja näyttelykokonaisuus

Rajan kuvaukset poimin teemoittelun avulla haastatteluista. Susanna Sivosen vastauksissa raja konkretisoitui koronapandemian aikaan, mutta myös tunnin aikaeron kautta. Haastattelun aikana hän palasi monta kertaa käsittelemään aikaeroa, sekä muistojensa että Läpi Aikojen -teoksensa kautta. Aikaero toimi keskeisenä teemana läpi haastattelun. Sivosen vastauksissa korostui myös Tornionjoen merkitys. Hän muisteli joen pitkää historiaa sekä koki sen toimivan yhdistävänä elementtinä Tornion ja Haaparannan välillä. (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024.)

Tornionjoki oli myös tärkeässä asemassa Jaakko Heikkilän vastauksissa. Aiemmassa luvussa kerroin Heikkilän vastaustyylin olleen tarinallinen. Jokaisessa tarinassa nousi myös esille joki. Heikkilälle rajajoki toimi myös näköalaa avartavana, kun vertaa Sisä-Suomeen, jossa ”tuntuu, ettei niinku näe.” Hän kertoi myös kokevansa, että Tornionlaakso on alueena kuin oma maa, raja on niin näkymätön ja elämä niin ylirajaista. Rajan näkymättömyyttä hän tosin täydensi myöhemmin, kun kertoi, miten koronapandemian rajasulut toivat sen näkyväksi. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024.)

Jouko Alapartasen haastatteluissa rajan kuvauksia oli vähiten. Hänen vastauksissaan nousi muiden haastatteluiden tapaan rajan näkymättömyys ja alueen rajattomuus, joka muuttui koronapandemian aikaan. Alueen rajattomuus myös vaikutti Alapartasen näkemyksiin alueesta. Hän kertoi kokevansa, että Tornionlaakso on irrallinen, oma alueensa verrattuna Lapin maakuntaan. Alapartanen myös mainitsi useaan kertaan haastattelun aikana alueen taivaan olevan aina hienon näköinen. Tornio-Haaparannan alueella on hänen mukaansa aina hieno pilvinen taivas. Taivas toistui esimerkkinä vielä uudestaan hänen selatessaan antamiani valokuvia, jolloin hän kertoi, ettei sellaisia kuvia voi esimerkiksi Lapissa ottaa. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Mä en ite enää, en piä Lappina tätä. Tää on Tornedalen. Sillä selvä. (Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Kun suunnittelin tekstiilitaideteostani, valitsin ensimmäiseksi hallitsevaksi elementiksi Tornionjoen, jonka merkitys korostui haastatteluissa. Päätin hyödyntää joen kuvaamisessa karttakuvaa. Teoksen keskelle sijoittui Suensaari, kartta ylsi pituussuunnassa Puuluodon alueesta Vojakkalan alueeseen ja vaakasuunnasta Liakasta Vuonoon. Susanna Sivosen haastattelusta poimin teokseen mukaan myös aikaeron merkityksen, jota kuvasin tiimalaseilla. Jaakko Heikkilän vastauksista minua kiehtoi avaruuden tuntu rajalla, jota päätin kuvata Jouko Alapartasen kuvaileman taivaan avulla ja luonnostelin pilviä teokseen.

Kun olin lisännyt pilvet ja tiimalasit teokseeni, koin sen näyttävän vähän tyhjältä ja halusin visuaalisen tasapainon vuoksi lisätä elementtejä. Kävin uudemman kerran läpi haastatteluissa mukana olleet valokuvat ja päätin hyödyntää niistä vielä osia. Valitsin kuvan, jossa näkyi Haaparannan osa Haaparannan siluettia Rajalla –kauppakeskuksen takaa katsottuna sekä kuvan Parasniemen seurakunnasta, jossa näkyi Alatornion kirkko pyöräily sillalta katsottuna. Näiden lisäksi halusin myös yhdistävän elementin, joten hyödynsin myös kuvaa Hannulan sillasta. Kaupunkien siluetit kuvastivat molempia maita ja kaupunkia, mutta halusin sillan toimivan yhdistävänä elementtinä. Piirsin taustan irralliset kuviot käsin ja siirsin ne skannaamalla sähköiseen muotoon. Siistin niistä ylimääräiset pikselit pois ja muutin ne yksivärisiksi Adobe Photoshopissa. Asettelin ne aiemmin luomaani väyläkuvaan, johon päätin sen jälkeen lopulliset värit.

Sekä taiteen kandidaatin että maisterin opintojeni aikana innostuin kovasti jacquard-kudonnasta, jota pystyy Lapin yliopistossa TC1- ja TC2-laitteilla ja päätin käyttää tekniikkaa taiteellisessa osassani. Olin aiemmin kutonut omia kuosejani molemmilla laitteilla, joten niiden käyttö oli minulle tuttua. Loin Adobe Photoshop-ohjelmalla kuvatiedoston, jonka siirsin jacquard-kudontaan tarkoitettuihin Arahpaint ja Arahweave -ohjelmiin. Arahpaintia käytin muokatakseni tiedoston oikean kokoiseksi ja

määrittääkseni värialueet kudontaa varten. Arahweave -ohjelmassa määritin langat, niiden ominaisuudet, värin ja tiheydet sekä TC-laitteiden tekniset tiedot.

Valitsin myös jokaiselle värialueelle sidoksen. Siniselle jokialueelle valitsin kudevaltaisen 8x8 toimikassidoksen, sillä halusin sidoksen olevan sen kokoinen, etteivät loimilangat näy liikaa kankaan pinnassa. Halusin myös, että joki piirtyisi selkeästi, minkä vuoksi käytin juuri toimikassidosta, joka luo sidosalueille tarkemmat reunat. Lankavalintani vuoksi valitsin maa-alueille loimivaltaisemman sidoksen, sillä halusin alueiden olevan vaaleampia kuin kudelankani. Alueet, joille olin sijoittanut ns. irrallisia elementtejä, valitsin loimivaltaisen 8x8 pomsisidoksen. Sidos sai alueet selkeästi esiin ja toi loimesta valkoisen värin hyvin näkyviin. Taustan keltaisille alueille valitsin o8zu08.010 -sidoksen Arahweave -ohjelman sidoskirjastosta.

Lankavalintani perustui osittain esteettisiin valintoihin. Haastateltavien vastauksissa toistui ajatus Tornion ja Haaparannan raja-alueesta omana maana, joten valitsin teokseni värien pohjaksi Meänflakun eli Meänmaan lipun värit: keltaisen, valkoisen ja sinisen. Meänflaku on Herbert Wirlöfin suunnittelema tornionlaaksolaisten lippu, joka otettiin virallisesti käyttöön 2013. (Region Gävleborg, 2025.) Kudelankana toimi Schoeller -villalanka, jonka tex on 38,5 ja jota oli saatavilla sopivan värisinä. Värit eivät täysin vastaa Meänmaan lipun värejä sävyiltään, mutta se oli oma taiteellinen valintani.

Testasin kutoa testitiedostoani sekä TC1- että TC2-laitteella. TC1-laitteen lankaluku on pienempi, joten sidokset olivat isompia ja loimilanka oli mustaa. Mustalle loimelle olisin joutunut kutomaan kankaan kolmella sukkulalla saadakseni haluamani värit eikä kuvio piirtynyt niin selkeästi kuin olisin toivonut. Päädyin kutomaan teokseni TC2-laitteella ja valmiin teoksen kutomisessa minulla kesti noin 20 tuntia. Kun sain teokseni kudottua, irrotin sen sekä aiemmat kudontakokeiluni TC2-laitteesta. TC2-laitteessa on muutama rikkiäinen niisinvarsi, jotka eivät nouse kunnolla, ja se nosti muutamasta kohdasta loimilangat kulkemaan pitkälti kankaan pintaa pitkin. Katkaisin pinnassa kulkevat virheelliset loimilangat ja pujotin ne kankaan taakse. Ompelin sekä kankaan ala- että

yläreunaan tiehyet, joiden sisälle sain alumiinitangot ripustusta varten. Jätin reunojen hulpiot ompelematta, sillä ne toimivat kehysten omaisesti teokselle. Teoksen lopulliseksi kooksi tuli 70x90cm.

Tornionjokea pitkin kulkevan valtakunnanrajan toteutin kirjomalla. Käytin muovista lankaa, joka kiiltää eri väreissä ja kirjoin käsin rajan teokseen tikkipistoilla. Tikkipisto vedetään kankaan pintaan kirjojaa kohden, minkä jälkeen neula pujotetaan kankaan läpi ja viedään eteenpäin yhden piston verran, kunnes se pujotetaan edellisen tikin päättymiskohtaan. Tikkipistoilla sain luotua yhtenäisen viivan, joka kuvasti valtakunnanrajaa. Kirjoessani tarkkailin karttakuvaa rajasta, jotta saisin sen kulkemaan virallisen olemassaolevan rajan tavoin. Muovinen lanka kiertyi helposti ja näytti jopa välillä katoavan kankaan pintaan. Tämä oli tarkoituksenmukaista, sillä haastatteluissa toistui maininnat rajan näkymättömyydestä ja vaikka seurasinkin kartan mukaisesti rajan reittiä, annoin sen paikka paikoin kulkea poiketa vähän virallisesta kohdasta, koska rajaa ei voi nähdä sen esimerkiksi keskellä jokea.

Pystyitin näyttelyni Lapin yliopiston, Yliopistonkatu 1, F-siiven 1. kerrokseen Galleria Kopioon maanantaiaamuna 17.3.2025 kahdeksan tuntia ennen näyttelynavajaisia. Näyttelytilassa oli lasiset seinät, joten olin varannut tilaan neljä siirreltävää väliseinää teosten ripustusta varten. Yhdelle väliseinistä tuli haastatteluissa käyttämäni kuvat, joita oli 16. Järjestin ne toimivaan ruudukkoon neljä allekkain ja neljä vierekkäin. Kahdelle seinälle ripustin haastattelujen litteroinneista sitaatteja, joita olin käyttänyt inspiraationa teokselleni ja joiden toivoin myös avaavan teokseni lähtökohtia sekä tutkielmaani. Sitaateissa ei käynyt ilmi haastateltavien nimet vaan merkitsin jokaiseen sitaattiin joko haastateltava 1, 2 tai 3. Haastateltavat olivat tunnettuja taiteilijoita, ja haastattelusopimuksissa tuotiin esille anonymiteetin puute tutkielmassa. Sitaattien laittaminen anonyymisti esille näyttelyyn oli tarkoituksenmukaista, jotta ne sekoittuisivat keskenään eikä niiden taustalla olisi katsojan mielikuvia tietystä taiteilijasta. Ne yhdessä toimivat kokonaisuutena kuvaamaan rajaa ja haastattelujen sisältöjä. Valitsin jokaisesta haastattelusta neljä sitaattia, jotka laitoin esille näyttelyyn.

Valitsemani sitaatit olivat aluetta kuvailevia ja ne avasivat prosessiani teoksen taustalla. (Liite 3) Viimeisellä seinällä oli esillä valmis tekstiilitaideteokseni *Kaks kansaa, oma maa*. Teoksen nimi on inspiroitunut haastatteluista. Susanna Sivosen kommentti siitä, kuinka joki jakaa ja yhdistää kaksi kansaa seurasi minua teoksen luomisen ajan (Susanna Sivonen, haastattelu, 27.11.2024). Päätin yhdistää tämän Jaakko Heikkilän ja Jouko Alapartasen pohdintoihin Tornionlaaksosta omana alueena, jolloin teoksen nimeksi tuli *Kaks kansaa, oma maa*. (Jaakko Heikkilä, haastattelu, 2.12.2024; Jouko Alapartanen, haastattelu, 17.12.2024.)

Kuva 3 – Kaks kansaa, oma maa. Jacquard-kudottu tekstiili (70 cm x 90 cm). Kuva Alisa Huhtalo.

Näyttelyn avajaiset pidettiin 17.3.2025 Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan galleria Kapiossa. Oman arvioni mukaan näyttelynavajaisissa kävi 30–40 ihmistä, mutta tarkasta luvusta ei ole tietoa. Näyttely oli avoinna 3.4.2025 saakka. Vieraskirjan mukaan näyttelyn kävi katsomassa 75 ihmistä, mutta luku saattaa olla suurempi, sillä kaikki eivät kirjoita vieraskirjaan. Näyttelyn ollessa avoinna kävin aina välillä tarkistamassa tilan siisteyden, teokset sekä näyttelyn yleisilmeen. Näyttelyn vieraskirjaan oli myös tullut kommentteja Tornionlaaksosta kotoisin olevilta, joissa he kertoivat tunnistavansa paikkoja ja tuntevansa koti-ikävä.

Teosta suunnitellessani käytin haastatteluista nousseita aiheita, mutta hyödynsin myös taiteellista vapautta visuaalisen ilmeen tasapainoittamisessa. Siluetit ja silta olivat omia lisäyksiäni muuten tyhjätuntoiseen teokseen. Myös Meänmaan lipun värisävyistä poikkeaminen oli oma päätökseni.

5. Päättäntö

Valtakunnanraja Torniossa ja Haaparannalla vaikuttaa identiteettiin ja taiteelliseen ilmaisuun eri tavoin. Kaikki haastateltavista kertoivat kokevansa rajaidentiteettiä, mutta sen ilmenemistavat vaihtelivat. Suhteessa rajaidentiteettiin, haastateltavien vastauksissa painottuivat eri asiat, kuten aikaero, kielet, juurettomuus ja tarinat. Rajan vaikutukset taiteelliseen ilmaisuun olivat vaihtelevammat. Jaakko Heikkilän ja Susanna Sivosen kohdalla raja vaikutti taiteellisen työn tulosten lisäksi myös työskentelytapoihin, kun taas Jouko Alapartanen kertoi, ettei raja ole hänen kokemuksensa mukaan vaikuttanut taiteeseensa muutamaa teosta enempää.

Haastateltavien vastaukset olivat henkilökohtaisia ja heidän omista kokemuksistaan kumpuavia. Yllätyksenä minulle tuli koronapandemian aikaisista rajasuluista keskusteleminen jokaisessa haastattelussa. Alun perin tarkoitukseni oli vain mainita koronapandemia johdannossa, mutta haastatteluja analysoidessani, huomasin asian nousevan esiin kerta toisensa jälkeen ja päätin sisällyttää sen osana tutkielmaani.

Teoksen tein haastattelujen vastausten pohjalta ja haastatteluja analysoidessani huomasin, että rajaa kuvaavia ilmauksia oli melko vähän. Tämä voi johtua rajan luonteesta näkymättömänä, mutta mietin myös, olisiko kuvauksia tullut enemmän, mikäli olisin kysynyt niistä enemmän haastattelujen aikana. Teoksesta oli annettu paljon hyvää palautetta vieraskirjaan ja näyttelyn avajaisissa sain kuunnella näyttelyvieraiden muistoja rajalta.

Tutkimukseni kumpusi omasta rajasuhteestani ja paikkaidentiteetistäni. Olisin voinut jatkaa sitä loputtomiin, mutta valitettavasti Pro Gradu -tutkielmaakaan ei saa liikaa tehdä. Näkökulmia on useita erilaisia, joita aiheen puitteissa voisi hyödyntää. Taiteilijoita voisi valita enemmän ja laajentaa eri taiteiden aloille. Omaan tutkimukseeni valitsin henkilöitä, jotka tekevät taidetta työkseen, mutta tätä voisi laajentaa koskemaan myös

harrastelijataiteilijoita ja opiskelijoita. Rajasin tutkimukseni aiheen Tornio-Haaparanta-alueelle, mutta mahdollisuuksien mukaan sitä voisi laajentaa koskemaan isompaa osaa Tornionlaaksosta. Myöskään taidenäkökulma ei ole ainoa mahdollinen tutkimuksen kohde. Ihmisten suhtautumista rajaan voisi tutkia tavallisten ihmisten näkökulmasta. Seutua voisi kiertää keräten heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan rajasta.

Tutkimuksessani olisin voinut myös hyödyntää etnografista lähestymistapaa, joka mielestäni toimisi hyvin, mikäli tutkisin laajemmin Tornionlaaksoa. Toinen mahdollinen lähestymistapa olisi voinut olla autoetnografia. Omien kokemusteni tai taiteellisen prosessini avaaminen tutkimuksen keinoin olisi saattanut tuottaa ihan erilaiset tulokset. Tornionlaaksoa määrittää myös suuresti sen yhteisö, tornionlaaksolaiset. Yhteisöä osallistava taiteellinen tutkimus olisi ollut myös mielenkiintoinen.

Jos voisin tehdä tutkimuksen uudelleen, muuttaisin tietenkin joitakin asioita. Haastattelut, jotka pidin tutkimusta varten olivat ensimmäiset toteuttamani haastattelut. Jo litteroinneissa huomasin kohtia, joissa olisin voinut esittää avaavia jatkokysymyksiä tai uusia kysymyksiä, jotka olisivat rytmittäneet haastatteluja paremmin. Litteroinnit olivat aikaa vieviä, mutta samalla korvaamaton osa tutkimustani, sillä niiden avulla haastattelujen purku ja jäsentely onnistui paljon paremmin.

Tutkimukseni otanta oli pieni, eivätkä sen tulokset ole yleistettävissä. Tutkimuksen tulokset toimivat enemmän ikkunan tavoin rajajoen suiston taiteilijoiden ajatuksiin. Vaikka tutkimusta ei voi käyttää yleiskuvana rajaidentiteetistä tai rajan vaikutuksista taiteelliseen työskentelyyn, sen merkitys on tärkeä Tornio-Haaparanta-alueen ja Tornionlaakson asukkaille.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet:

Haastattelut

Susanna Sivonen. (27.11.2024). Haastattelu / Alisa Huhtalo. Aineisto kirjoittajan hallussa. Tornio.

Jaakko Heikkilä. (2.12.2024). Haastattelu / Alisa Huhtalo. Aineisto kirjoittajan hallussa. Tornio.

Jouko Alapartanen. (17.12.2024). Haastattelu / Alisa Huhtalo. Aineisto kirjoittajan hallussa. Tornio.

Näyttely

Alisa Huhtalo: Meän raja – Valtakunnanraja Tornion ja Haaparannan taiteilijoiden inspiraationlähteenä Galleria Kopio 18.3.–3.4.2025. <https://ulapland.fi/maaliskuun-loppupuolen-nayttelyt-taiteiden-tiedekunnan-f-talon-gallerioissa-2/>

Painetut lähteet:

Aaltonen, M. (2006). Kokemuksista syntyvä tieto kuvataiteilijan työssä. *Research in Arts and Education*, 2006(4), 1-8.

Harju, M. (2006). *Paikka kriittisen geopolitiikan tutkimuskohteena: Haaparanta ja Tornio yhdistyvät Rajalla*. [Lapin yliopisto].

Hederyd, O. (2010). Haaparannan historia. Teoksessa Nordberg, H., Kallio-Seppä, T., & Tornionlaakson neuvosto. *Tornionlaakson vuosikirja: 2008-2010, Raja 200 = Gränsen 200*. Tornionlaakson neuvosto. 158–171.

Heidegger, M., & Sivenius, H. (1995). *Taideteoksen alkuperä*. Taide.

Hyvärinen, M., Suoninen, E., & Vuori, J. (2021) Haastattelut. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/> [Viitattu 2.5.2026]

Hårdstedt, M. (2010). Suomen sota 1808–1809 – Sota joka muodosti rajan Tornionjokeen. Teoksessa Nordberg, H., Kallio-Seppä, T., & Tornionlaakson neuvosto. *Tornionlaakson vuosikirja: 2008-2010, Raja 200 = Gränsen 200*. Tornionlaakson neuvosto. 29–58.

Iisakka, J. (2012). *TornioHaparanda–Kahden maan matkakohde* (Master's thesis, fi= Lapin yliopisto | en= University of Lapland |).

Jakola, F. (2013). Sosiaalinen pääoma ja kaksoiskaupunki TornioHaaparannan kehittyminen. *Alue ja Ympäristö*, 42(1), 63–73.

Juhila, K. (2021). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/> [Viitattu 4.5.2026.]

Juhila, K. (2026). Teemoittelu ja temaattinen analyysi. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> [Viitattu 4.5.2026.]

Kero, Linnea (2020) Varför jag bär min Tornedalsdräkt. Teoksessa Avoin kirjoittajaryhmä, Öppen skrivargrupp, Luksaar Lund, M., Satokangas, K., Uusitalo, T., Mäkinen, A., & Skogsdal, S. *Kuule äänet Väylänvarren: Röster vid Gränsälven*. Föreningen Norden Pajala. 178.

Läspä, T. (2025). Inspiraation merkitys käsikirjoittajan työssä.

Mäntylä, I. (1971). *Tornion kaupungin historia: 1, 1621–1809*. Tornion kaupunki.

Nisula, K. (1.12.2025). *Haaparannan viimeiset kielikoululuokat lakkautetaan jo tämän lukuvuoden jälkeen*. Sveriges Radio | sverigesradio.se.

<https://www.sverigesradio.se/artikel/haaparannan-viimeiset-kielikoululuokat-lakkautetaan-jo-taman-lukuvuoden-jalkeen>

Paasi, A. (2002) Rajat ja identiteetti globalisoituvassa maailmassa [Border and Identity in a Globalizing World]. Teoksessa Syrjämaa, T., & Tunturi, J. (toim.) *Eletty ja muistettu tila*, 154–176.

Paaskoski, J. (2010). Miksi Venäjä halusi valloittaa ja pitää Suomen? – Venäjä ja Ruotsi Itämeren piirissä 1700–1815. Teoksessa Nordberg, H., Kallio-Seppä, T., & Tornionlaakson neuvosto. *Tornionlaakson vuosikirja: 2008-2010, Raja 200 = Gränsen 200*. Tornionlaakson neuvosto. 11–28.

Pekola, S. (2024). Rajaton raja: oikeushistoriallinen tutkimus Tornionlaakson rajasta vuodesta 1809 nykyaikaan.

Prokkola, E. K. (2010). Rajayhteistyö identiteettityönä: Suomen ja Ruotsin rajan ylittävät yhteistyöprojektit paikallisten asukkaiden kokemana ja kertomana. *Alue ja ympäristö*, 39(1), 15–26.

Prokkola, E. K. (2019). Alueellinen tietoisuus ja rajat ylittävän liikkuvuuden hierarkia: Lappeenrannan ja Tornion kaupunkien asukkaiden näkökulmat. *TERRA*, 131:2. S. 81–95.

Region Gävleborg. (2025). *Tornedalingar, kväner och lantalaiset - meänkieli*. Haettu 2.5.2026 osoitteesta

<https://www.regiongavleborg.se/kultur/tvarperspektiv/nationella-minoriteter-och-minoritetsprak/tornedalingar-kvaner-och-lantalaiset---meankieli/>

Rihko, P. (2020). *Joppausta ja pirtusotaa: tullitakavarikot ja salakuljetusuutisointi Torniossa 1919–1932* (Master's thesis, P. Rihko).

Ropo, E. (2015). Identiteetti tutkimuskohteena. Teoksessa Ropo, E., Sormunen, E., & Heinström, J. (toim.) *Identiteetistä Informaatiolukutaitoon: Tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija*. Tampere University Press. 26–47.

Ruotsala, H. (2011). Kaksi kukkaroa ja kaksi kelloa: Ylirajaisuutta ja monipaikkaisuutta Tornion–Haaparannan kaksoiskaupungissa. *Sananjalka*, 53(1), 196–217.

Ruotsala, H. (2021). Living on the both sides of an invisible border—the impacts of Covid-19 in the Tornio River Valley. *Hungarian studies yearbook*, 3(1), 147–162.

Ruusuvuori, J., Tiittula, L., & Aaltonen, T. (2005). *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino.

Teerijoki, I. (2007). *Tornion historia: 2, 1809-1918*. Tornion kaupunki.

Teerijoki, I. (2010). *Tornion historia: 3, 1918-2000*. Tornion kaupunki.

Tieteen termipankki. (Julkaisuaika tuntematon). *Kirjallisuudentutkimus:inspiraatio*.

Haettu 1.5.2026 osoitteesta

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:inspiraatio>.

Tornion kaupunki. (julkaisuaika tuntematon). *Victoriantori* Haettu 2.5.2026 osoitteesta <https://www.tornio.fi/tyo-ja-elinkeinot/elinkeinopalvelut/tapahtuma-ja-toripaikat/victoriantori/>

Turun yliopisto. (Julkaisuaika tuntematon). *Helena Ruotsala*. Haettu 29.4.2026 osoitteesta <https://www.utu.fi/fi/i ihmiset/helena-ruotsala>

Yle Perämeri. (18.6.2009). Kihlat nousi rajayhteistyön kunniaksi. Yle Uutiset | yle.fi. <https://yle.fi/a/3-5270140>

Kuvalähteet:

Kuva 1, kuvaaja: Alisa Huhtalo, 2024

Kuva 2, kuvaaja: Alisa Huhtalo, 2024

Kuva 3, kuvaaja: Alisa Huhtalo, 2025

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset

- Nimi, ikä, missä asut
- Minkälaista taitetta teet?
 - Kauanko oot tehnyt taitetta?
- Ooksie asunu rajan lähelä? (jos ei sanonu että assuu nyt)
 - Kauanko oot asunu/asuit rajan läheisyydessä?
- Onko sulla jotaki tärkeitä muistoja rajasta, mitä sie tahtosit kertoa?
- Ooksie tehnyt rajasta inspiroitunutta taitetta?
 - Kertosikko siitä?
- Mitä mieltä sie oot rajasta inspiraation lähteenä?
- Onko näissä valokuvissa jotaki paikkoja tai asioita, jotka sinun mielestä kuvastaa hyvin rajjaa?
 - Tuleeko mieleen joitaki muita paikkoja tai asioita, jotka sinun mielestä kuvastaa hyvin rajjaa?
- Koetko ite jonkulaista rajaidentiteettiä?
 - Tahtosiks sie kertoa siitä?
- Tahtosiks sie vielä lisätä jotaki aiheeseen liittyen?

Liite 2 Kuvat näyttelystä

Liite 3 Näyttelysitaatit

"Ennen kaikkea sehän on hauskaa, että on kaks aikaa. Mut sitten kuitenkin eletään yhteistä aikaa ja ihmisillä on aina näkemys siitä, että mikä on minun aikaa ja mikä on sinun aikaa. Aika on niin psykologinen juttu, mutta myöskin koko ajan mejän kaikkien ihmisten arvokkain pääoma."

- Haastateltava 1

"Se on ehkä semmonen rajan näkymättömyys. Se konkretisoitu sillon korona-aikaan, ko se raja oli kiinni. Raja luo ehkä sen eksotiikan koko Haaparanta-Tornio-alueelle, niinku Väylän lisäksi."

- Haastateltava 1

"Se vesistö, ko siinä on niinku meri ja sitten on se joki ja kaikki tulvat ja jäidenlähöt ja muut. Ne on niinku semmosia ilmiöitä, mitä molemmin puolin rajaa seurattu ja miten se niinku kaks kansaa tavallaan jakaa, mutta myös yhdistää."

- Haastateltava 1

"Mä oon muuten itseasiassa sanonu jossain haastattelussa, että taide on mun kolmas äidinkieli. Siinä mielessäkin se rajaseutu ja sitten tää taiteilijaidentiteetti vielä niin kuin, ne on yhtä kuin minä."

- Haastateltava 1

"Kaikkeen siihen taiteeseen, mitä mie olen sitten tehny 90-luvun jälkeen, niin on raja taustalla. Ja justiin tämä Tornionlaakson raja. Täällä mie oikeasti ajoin ittelle sissään tai opin sen työtavan, joka on semmonen, että ei ole aikataulua, että istuskelet ja praataat. Mie aloin kunnioittaa ja kuvvaamaan ihmistä sillai, että kuvvaan ihmisestä hyvää. Se on justiin täältä lähteny."

- Haastateltava 2

“Tässä rajan asukkaana, nii mie huomaan nyt, ko katteleeki näitä, että sitä ei ajattele sillä lailla. Että, tuossa nyt on raja. Se pandemian aikana tuli tosi raskaasti ja silläki lailla, että ko mun tyttö on Ruottissa. Nii se ei päässy sitten siskon tykönä käymään täällä. Sillon siihen muotoutu tosi raja. Se oli paljon raskaampi raja, ko tuo raja tai normaali raja.”

- Haastateltava 2

“Ruottissa Övertorneålla asu semmonen, joka oli väitelly paikannimistä. Mie kävin juttelemassa sen kans. Nii nii tuota, aina ko mie menin sanhoon siinä, että meillä Suomen puolella tehään näin, että, mites teillä? Se sano, että ei, ei, se ei ole Suomen puoli vaan se on iänpuolella, tämä on oma maa.”

- Haastateltava 2

“Mie olen huomannu semmosia tuntoja itessä, että jos on jossaki vaikka tuolla Keski-Suomessa tai Hämheessä, nii aivan niinko ei olis oikein avaruutta kattoa, aivan niinko tila puuttuis. Ja sitte, ko tullee tähän ja kattelee rajan yli, nii se niinko avartuu se näköala.”

- Haastateltava 2

“Yks asia mikä on hieno tässä rajan pinnassa tai Torniossa, tuo mejän taivas. Tässä on hienon näköset pilvet taivaalla aina tässä Tornio-Haaparanta-alueella.”

- Haastateltava 3

“Mä en ite ennää, en piä Lappina tätä. Tää on Tornedalen. Sillä selvä.”

- Haastateltava 3

“Oikeestaan se rajattomuus, että ei ihmiset nää, nää on vaan niinku tosiaan vallanpitäjien vetämiä viivoja, ettei ne ihmiset oo täällä niitä rajoja kokenu semmosina. Ekaa kertaa mä tajusin, missä Ruotsin raja on, ko korona tuli. Mä en tiennyt, että se on tuossa kauppakeskuksen takana. Se oli aika pysäyttävä.”

- Haastateltava 3

“Itelle tulee näistä kysymyksistä mieleen, että ku ei oo, sitä tarttumapintaa ei oo. Joutuu miettiä just sitä, että nii vois ehkä enemmänki kuvata taiteessa tuota rajaa ja identiteettiä, jos siitä ois kerrottu.”

- Haastateltava 3

Teosluettelo

Valokuvat

Olen kuvannut vuosien 2022–2024 aikana Tornio-Haaparanta-aluetta tutkielmaani varten ja valitsin osaksi haastatteluihini 16 kuvaa. Valitsin kuvat nojaten omaan identiteettiini, joka on vahvasti kytköksissä rajaseutuun ja halusin haastatteluihini sekä kuvia molemmista kaupungeista että suoraan rajalta. Valokuvat toimivat myös visuaalisena materiaalina taiteellista osaa varten.

Otteita haastatteluista

Vuoden 2024 keräsin aineistoni pro gradu –tutkielmaani haastatteleamalla kolmea taiteilijaa Tornion ja Haaparannan alueelta. Näyttelyyn olen koonnut litteroinneista otteita, jotka toistuivat tai nousivat erityisesti esille haastatteluissa. Nämä otteet toimivat pohjana tekstiilitaideteokselle, joka on myös esillä Galleria Kopiossa. Halusin säilyttää haastateltavien murteet, koska koin ne olennaiseksi aiheeni kannalta.

Kaks kansaa, oma maa

Kaks kansaa, oma maa –teos on pro gradu -tutkielmani taiteellinen osa. Teos on toteutettu jacquard-kudonnalla TC2-laitteella. Loimilankamateriaali on puuvillaa ja kuteena käytin Schoeller-villalankaa. Valtakunnanraja on kirjottu kimaltavalla muovilangalla. Haastateltavien vastauksissa toistui ajatus rajaseudusta omana alueena, omana maana, joten teoksen värien pohjana toimi Meänmaan lippu ja valitsin kudemateriaalini sen perusteella. Teoksen keskeltä kulkee Tornionjoki eli väylä, jota pitkin raja on kirjottu. Taustan kuva-aiheet on valittu haastateltavien vastausten inspiroimana. Otin teoksen luomisessa taiteellisia vapauksia.

MEÄN RAJA

Pro gradu näyttely

Huhtalo Alisa

Lapin yliopisto
Galleria Kopio
F-siipi, 1.kerros
18.3.-3.4.2025